

فصل ۳ نواحی انسانی

مفاهیم کلیدی

- ناحیه فرهنگی
- پخش فرهنگی
- چشم انداز فرهنگی
- اقتصاد جهانی
- تنوع فرهنگی
- نابرابری فضایی
- مرکز- پیرامون
- کشاورزی تجاری و معیشتی
- صنایع نو (های تک)

- منظور از ناحیه فرهنگی چیست و دین و زبان چه نقشی در ایجاد نواحی فرهنگی دارند؟
- نواحی عمده کشاورزی و صنعتی جهان کدامند و چه ویژگی‌هایی دارند؟
- علل نابرابری نواحی در اقتصاد جهانی چیست و این نابرابری چه تأثیری بر فضای جغرافیایی دارد؟
- کشورها برای محافظت از اقتصاد خود در تجارت بین‌المللی چه می‌کنند؟

فعالیت

در پایه‌های نهم و دهم با تعریف و مفهوم فرهنگ و ابعاد و عناصر مهم آن (نمادها، هنجارها، ارزش‌ها و عقاید) آشنا شدید و آموختید که فرهنگ به‌طور کلی به شیوهٔ مشترک زندگی یک جامعه گفته می‌شود. این دو یادداشت مربوط به دو گردشگر است که از دو ناحیهٔ متفاوت دیدن کرده‌اند. آنها را بخوانید.

۱۲ مرداد ۹۰

...هوای رُم امروز به شدت گرم و شرجی شده است. تصمیم داریم برای بازدید از مجموعهٔ واتیکان برویم. اینجا مهد مسیحیت کاتولیک است. از پیشخوان هتل نشانی ایستگاه‌های اتوبوس را پرسیدم. البته تا امروز چند کلمه ایتالیایی هم یاد گرفته‌ام؛ مثلاً بون جورنو یعنی صبح به‌خیر. رم واقعاً شهر مجسمه‌ها و بناهای باشکوه است. دیروز معبد پانتئون و کلیسای سنت پیر را دیدیم. جالب است در هر گوشه و کنار شهر و حتی در خیابان‌های فرعی بناهای تاریخی دیده می‌شود. دیشب در رستوران نزدیک هتل، خوراک ماکارونی با سبزیجات سفارش دادیم چون گوشت ذبح غیراسلامی مصرف نمی‌کنیم. راستش اگر خودخواهی نباشد، من ماکارونی را از ایتالیایی‌ها بهتر درست می‌کنم. امروز به دوستان گفتم من هنوز منشأ تاریخی ضرب المثل «همهٔ راه‌ها به رم ختم می‌شود» را نمی‌دانم! آنها می‌گویند: ...

۲۷ شهریور ۹۳

...در یک چایخانه، جای سبز نوشیدیم و به هتل برگشتیم. راستی، چینی‌ها انعام دادن در رستوران را نمی‌پسندند و آن را توهین می‌دانند. ظهر کنسروهایی را که از ایران همراه آورده بودیم، باز کردیم و خوردیم. برخی از غذاهای چینی برای ما خیلی عجیب‌اند. در رستوران سوپ لاک پشت سفارش داده می‌شد و می‌گویند جزو غذاهای محبوب مردم این کشور است. یکن پر از جاذبه‌های دیدنی است. در معماری بناها، ترکیب‌بندی چوبی و ارتباط با طبیعت زیاد دیده می‌شود. فردا قرار است به دیدن معبد بهشت در جنوب چین برویم. این کشور طی تاریخ تحت تأثیر کنفوسیوس‌گرایی، دین بودایی و تائوئیسم* بوده است. از یک فروشنده نشانی مسیر را پرسیدم. به نظر می‌رسد عامهٔ مردم خیلی زبان انگلیسی نمی‌دانند و آنها هم که انگلیسی صحبت می‌کنند، لهجه‌شان برای من نامفهوم است. به‌نظرم یادگیری زبان چینی خیلی سخت باشد. تا جایی که من از برخوردها فهمیده‌ام مردم چین خیلی سخت‌کوش، اهل کار و رعایت نظم و انضباط هستند. خلق و خوی ملایمی دارند و صبورند. همچنین خیلی مقتصد و صرفه‌جو هستند و ...

- ۱- در این یادداشت‌ها به کدام عناصر و جنبه‌های فرهنگی دو مکان اشاره شده است؟ توضیح دهید و آنها را مقایسه کنید.
- ۲- چه عواملی موجب می‌شود مکان‌های مورد بازدید این دو گردشگر را دو ناحیهٔ فرهنگی جدا از هم بدانیم؟

همان‌طور که با انجام دادن فعالیت بی‌بردید، یک «ناحیه فرهنگی» بخشی از سطح زمین است که در آن فرهنگ ویژه‌ای (نوع خاص زبان، دین، هنر و معماری، عقاید، نوع بهره‌برداری از محیط طبیعی، سبک زندگی روزانه، غذا، لباس و...) غالب است و به سبب همان فرهنگ ویژه از سایر نواحی جدا می‌شود. مطالعه نواحی فرهنگی از مهم‌ترین موضوعات جغرافیای فرهنگی* است، جغرافیای فرهنگی یکی از شاخه‌های دانش جغرافیاست.

زبان

زبان از مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی است و برای افرادی که به آن تکلم می‌کنند، هویت مشترکی به وجود می‌آورد. به عبارت دیگر، زبان نظامی از ارتباطات است که در آن، معنی الفاظ را فقط گروه خاصی که در آن مشترک‌اند، درک می‌کنند و می‌فهمند و برای گروه دیگر، معنایی ندارد.

مجسم کنید شما و دوستانتان در خیابان با گروهی گردشگر که از کشوری مانند ژاپن یا روسیه به ایران سفر کرده‌اند، برخورد

می‌کنید و آنها را مشغول گفت‌وگو بایکدیگر مشاهده می‌کنید. شما نمی‌توانید دریابید آنها به هم چه می‌گویند و آنها نیز صحبت‌های شما و دوستانتان را درک نمی‌کنند.

زبان، همچنین، عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است؛ زیرا انسان‌ها از طریق آن، اطلاعات، تجربه‌ها، ارزش‌ها و آداب و رسوم خود را به دیگران و به نسل بعدی منتقل می‌کنند.

● امروزه حدود چند هزار زبان در سراسر جهان وجود دارد که مردم به آنها تکلم می‌کنند. برخی از این زبان‌ها در ناحیه‌های کوچک رایج‌اند و گاهی کمتر از هزار نفر سخنگو دارند و بعضی از آنها نیز در قاره‌های مختلف جهان گسترده شدند و میلیون‌ها نفر با آنها تکلم می‌کنند. نمایش پراکندگی همه زبان‌ها بر روی نقشه، کار دشواری است.

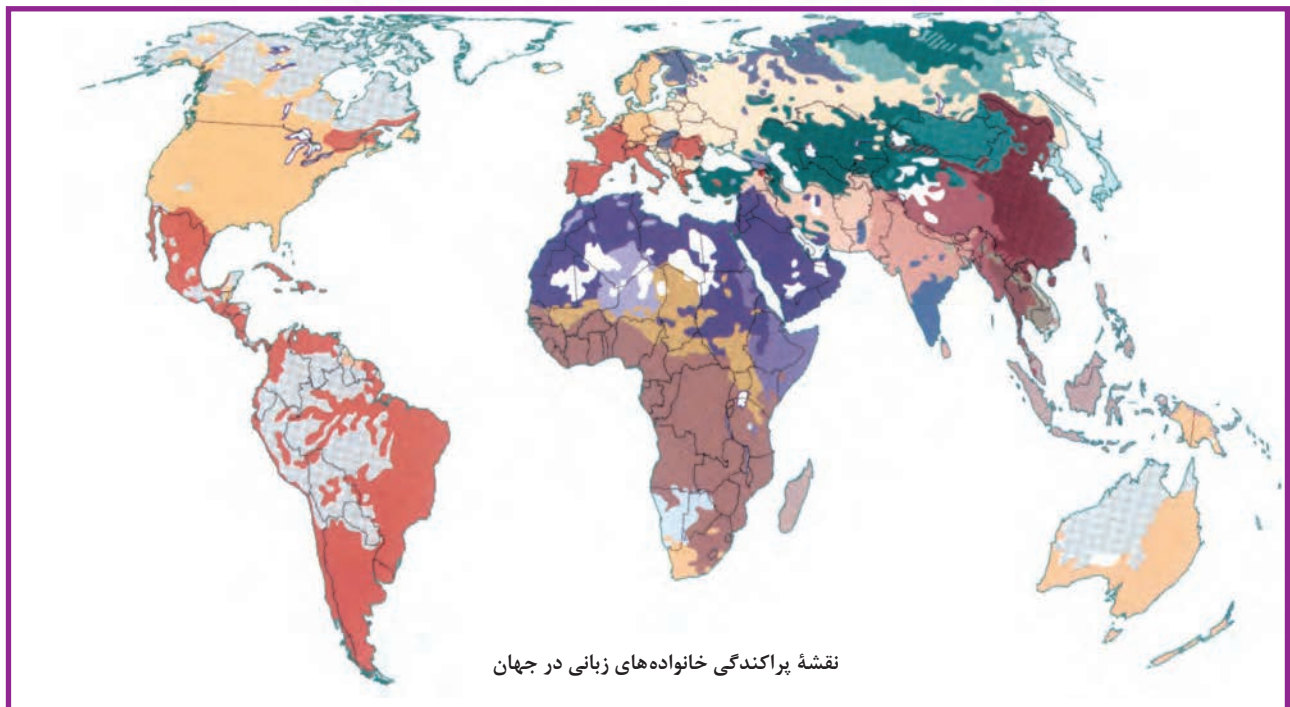
● زبان‌شناسان زبان‌های دنیا را به «خانواده‌های بزرگ زبانی» تقسیم کرده‌اند. منظور از یک خانواده زبانی، گروه بزرگی از زبان‌هاست که یک ریشه اصلی دارند؛ برای مثال، مردم انگلستان، اسپانیا، روسیه، هند و ایران به زبان‌های مختلف صحبت می‌کنند اما همگی جزء خانواده زبانی هند و اروپایی محسوب می‌شوند؛ زیرا ریشه مشترک دارند.

به نقشه پراکندگی خانواده‌های زبانی مهم جهان توجه کنید. کشورهایی را که از نظر زبانی هم خانواده‌اند، می‌توان یک ناحیه زبانی به حساب آورد. سه خانواده زبانی مهم و پرتکلم جهان عبارت‌اند از:

۱- خانواده هند و اروپایی

خانواده زبانی هند و اروپایی بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین گروه زبانی دنیاست که در چندین قاره گسترده شده است. بیش از نیمی از مردم جهان، به یکی از زیرشاخه‌های این زبان صحبت می‌کنند. زبان هند و اروپایی خود به شاخه‌های مختلف تقسیم می‌شود. یکی از زیرشاخه‌های زبان هند و اروپایی «زبان ایرانی» است.

امروزه مهم‌ترین و پرگویش‌ترین زبان‌های ایرانی که ریشه باستانی مشترک دارند عبارت‌اند از: فارسی، پشتو، تاجیکی، لری، کردی، بلوچی، طبری، گیلکی و تالشی. این زبان‌ها در کشور ایران و خارج از آن، به ویژه در کشورهای همسایه، گسترده شده‌اند.

۲- خانوادهٔ چینی - تبتی

خانوادهٔ زبانی چینی - تبتی دومین خانوادهٔ بزرگ زبانی از نظر تعداد سخنگوست. و در میان مردم زردپوست ناحیهٔ آسیای شرقی رواج دارد. ماندارین چینی از معروف‌ترین و پرسخنگوترین شاخه‌های این زبان محسوب می‌شود.

۳- خانوادهٔ آفرو- آسیایی (سامیایی - حامیایی)

زبان قوم سامی، زبان مردم عرب و یهود و زبان قوم حامی، زبان بعضی از مردم در شمال افریقا است. در بین زبان‌های خانوادهٔ آفرو آسیایی، معروف‌ترین و مهم‌ترین آنها زبان عربی است که در جنوب غربی آسیا و شمال افریقا بدان تکلم می‌کنند. زبان عربی زبان رسمی حدود بیش از ۲۰ کشور و یکی از زبان‌های رسمی سازمان ملل متحد است. به علاوه، زبان قرآن است و با آنکه قرآن به بسیاری از زبان‌های دنیا ترجمه شده است، میلیون‌ها نفر از مسلمانان جهان آن را به زبان اصلی (عربی) می‌خوانند و می‌آموزند و به همین دلیل، اهمیت ویژه‌ای دارد.

قلمرو زبان عربی

چینی ماندارین و سایر زبان‌های چینی

فعالیت

- ۱- فعالیت شماره ۱ و ۲، مهارت‌های نقشه‌خوانی را انجام دهید.
- ۲- چرا سه زبان چینی، انگلیسی و اسپانیایی از پرمتکلم‌ترین زبان‌های جهان محسوب می‌شوند؟ برای هر مورد، دلیل بیاورید.

تغییر در الگوی پراکندگی زبان‌ها

- پراکندگی زبان‌ها در جهان امروز، همواره به شکل کنونی نبوده است. عواملی چون جنگ و فتح سرزمین‌ها، تجارت و مهاجرت مردم از یک ناحیه به نواحی دیگر، موجب گسترش برخی زبان‌ها و تغییر در نواحی زبانی شده است.
- یکی از مهم‌ترین تغییرات تاریخی در الگوهای زبانی جهان در قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی معروف به «عصر اکتشافات جغرافیایی»* آغاز شد. وقتی اروپاییان با پیشرفت در دریانوردی، سرزمین‌های نو را کشف کردند، در امریکای شمالی، استرالیا و نیوزیلند، زبان انگلیسی گسترش یافت؛ در مستعمرات آنها در قاره‌های آفریقا، امریکای جنوبی و بخش‌هایی از آسیا نیز زبان‌های انگلیسی، اسپانیایی، پرتغالی و فرانسوی رواج پیدا کرد.
- در قرن بیستم و بیست‌ویکم، با پیشرفت‌های صنعتی و گسترش ارتباطات، برخی زبان‌ها مانند انگلیسی در سراسر جهان به کار گرفته شد. امروزه از زبان انگلیسی در اغلب نرم‌افزارهای رایانه‌ای، برای پایش رفت‌وآمد هواپیماها و کشتی‌ها، و نیز در متون علمی و تحقیقاتی بین‌المللی استفاده می‌شود.

تنوع زبانی

یکی از موضوعات مورد توجه جغرافی‌دان‌ها، اهمیت تنوع جغرافیایی زبان‌هاست. امروزه در اثر رشد ارتباطات و فناوری اطلاعات، برخی از زبان‌ها در جهان غلبه بیشتری پیدا کرده‌اند. همچنین، پیش‌بینی می‌شود که در آینده برخی از زبان‌های بومی و محلی در نواحی مختلف از بین بروند. به همین دلیل، اغلب کشورهای جهان یا نواحی سعی می‌کنند زبان ملی و زبان‌های بومی و محلی خود را حفظ کنند تا هویت فرهنگی‌شان پابرجا بماند.

در کشور انگلستان، مردم ناحیهٔ ولز به زبان ولزی یا ولشی صحبت می‌کنند که با زبان انگلیسی، متفاوت است. ولزی‌ها که در انگلستان «اقلیت» محسوب می‌شوند، با اقداماتی از قبیل ایجاد کانال تلویزیونی، نوشتن و نشر کتاب‌های ادبی و قصه‌نویسی به زبان ولزی برای ترویج این زبان تلاش می‌کنند.

استفاده از دو زبان انگلیسی و ولش بر روی تابلوها در ناحیهٔ ولز - انگلستان

کانادا کشوری انگلیسی‌زبان است، با این حال، در ایالت کبک در این کشور، بیشتر جمعیت به زبان فرانسوی صحبت می‌کنند و زبان رسمی این ایالت، فرانسوی است. مسئولان ایالت کبک به موضوع زبان فرانسه و گسترش آن، حساسیت زیادی دارند و برای ترویج آن تلاش می‌کنند.

بیشتر تابلوهای راهنمایی و نام مغازه‌ها و فروشگاه‌ها به زبان فرانسه نوشته شده است. یکی از اقدامات مسئولان ایالت کبک برای ترویج این زبان، برگزاری کلاس‌های زبان رایگان برای مهاجران است.

تابلوی «ایست» به زبان فرانسوی در ایالت کبک کانادا

بیشتر بدانیم

- منظور از «زبان زندهٔ جهانی» زبانی است که یک یا چند تا از این ویژگی‌ها را داراست: الف) تعداد زیادی سخنگو دارد، ب) در بسیاری از کشورها به عنوان زبان دوم آموخته می‌شود، پ) ادبیات غنی دارد، ت) در روابط سیاسی، بازرگانی و اقتصادی و امور علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- یکی از گسترده‌ترین زبان‌های زندهٔ دنیای امروز زبان انگلیسی است.
- در سازمان ملل متحد، ۶ زبان شامل انگلیسی (بریتانیایی)، فرانسوی، چینی، عربی، اسپانیایی و روسی به عنوان زبان‌های رسمی پذیرفته شده‌اند که در ملاقات‌ها و جلسه‌ها و اسناد رسمی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

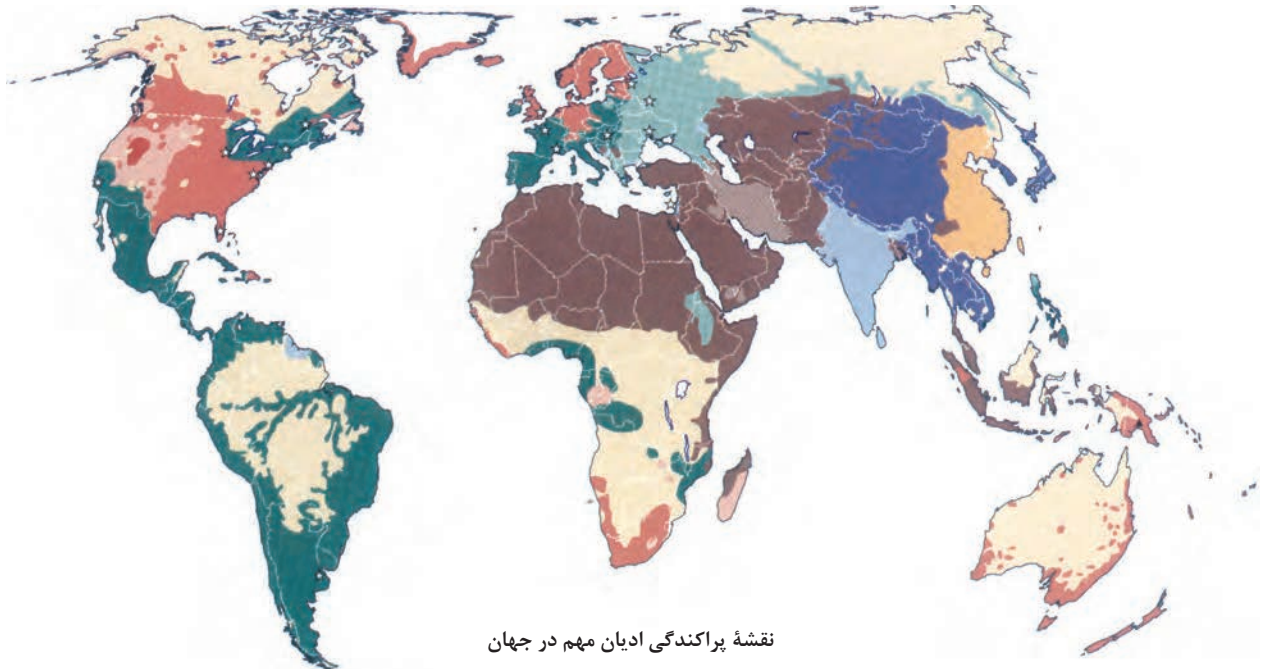
- ۱- آیا ممکن است زبان‌ها نیز مانند گونه‌های زیستی در خطر انقراض قرار بگیرند؟ چه عواملی موجب از بین رفتن زبان‌ها می‌شود؟
- ۲- چرا حفظ تنوع زبان‌ها مهم است؟
- ۳- الف) چرا جامعه ما به تأسیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی اقدام کرده است؟
ب) وظیفه این نهاد چیست؟ (پ) چگونه می‌توان از اقدامات این نهاد حمایت و پشتیبانی کرد؟
- ۴- الف) به نظر شما، از چه راه‌هایی می‌توان زبان فارسی را گسترش داد؟ (ب) از چه راه‌هایی می‌توان زبان‌های قومی و محلی کشور ایران را تقویت کرد؟

دین

دین یکی از شاخص‌های مهم فرهنگی است. دین‌ها بر قوانین اجتماعی، عقاید، رفتارها و ارزش‌های اخلاقی، آیین‌ها و مراسم، و همچنین پدیده‌های قابل مشاهده مانند بناها و آثار هنری تأثیر زیادی دارند و به همین سبب، آثار دین را می‌توان در نواحی مختلف مشاهده کرد. به نقشه پراکندگی ادیان عمده جهان توجه کنید. به‌طور کلی، ادیان به دو گروه تقسیم می‌شوند:

الف) ادیان مبتنی بر یکتاپرستی مانند دین اسلام، مسیحیت، یهود و زرتشت؛

ب) ادیان مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه مانند هندوئیسم، بودائیسم، آنیمیسم (مذاهب قبیله‌ای).

راهنما

 کاتولیک رم	 پروتستان	 یهودی	 بودایی	 مسیحیت (مختلط)
 ارتدوکس	 اسلام (سنّی)	 هندوئیسم	 شیئتوئیسم	 مورمون
	 اسلام (شیعه)	 کنفوسیونیسم	 مذاهب قبیله‌ای	

- امروزه بیش از یک و نیم میلیارد نفر از مردم جهان، مسلمان‌اند و علاوه بر آسیا و آفریقا در سایر قاره‌ها نیز پراکنده شده‌اند. تشیع و تسنن دو مذهب بزرگ اسلام هستند.
- دین مسیحیت در آسیا ظهور کرد اما امروزه شمار پیروان آن در قاره‌های اروپا، آمریکا، استرالیا و نیوزیلند و کشورهای مرکزی و جنوبی آفریقا بیشتر است. این دین شامل سه مذهب عمده کاتولیک، پروتستان و ارتدوکس است.
- بیشتر پیروان دین یهود به صورت پراکنده در شهرها و نواحی بزرگ بازرگانی جهان زندگی می‌کنند و سرزمین مشخصی ندارند. یکی از مراکز تجمع یهودیان، سرزمین فلسطین اشغالی است که بعد از جنگ جهانی دوم با حمایت دولت‌های استعماری اشغال شده است.

چشم‌انداز فرهنگی

- چشم‌انداز یعنی منظره قابل رؤیت از یک مکان. ساختمان‌ها و بناها، سبک معماری، نوع سکونتگاه‌های شهری و روستایی، مزارع، جاده‌ها، خیابان‌ها و نظایر آن که در یک چشم‌انداز مشاهده می‌شود، شیوه زندگی مردم یک ناحیه را به مشاهده‌گر نشان می‌دهد. بنابراین، انسان‌ها با تغییراتی که در محیط‌های طبیعی به وجود می‌آورند، «چشم‌اندازهای فرهنگی» خلق می‌کنند. فرهنگ هر ناحیه، موجب به وجود آمدن چشم‌اندازهای خاصی در آن ناحیه می‌شود.

دین و چشم‌اندازهای فرهنگی

در بین عناصر فرهنگی، دین نقش مهمی در خلق چشم‌اندازهای فرهنگی دارد. پیروان یک دین با توجه به باورها و اعتقادات خود،

چشم‌اندازی از دو مسجد آياصوفيه و مسجد آبی - استانبول، ترکیه

چشم‌اندازی از محوطه حرم امام رضا (ع) - مشهد، ایران

یک معبد بودایی - ژاپن

مجسمه شیوا - هند

چشم اندازهای خاصی را در قالب معماری، هنر، نقاشی، مجسمه سازی، ایجاد مکان‌های مقدس و زیارتگاهی به وجود می‌آورند. معمولاً در اطراف شهرهای مذهبی و مجاورت مکان‌های مقدس، بازارها، هتل‌ها، بنگاه‌های مسافرتی و فروشگاه‌های مختلف برای مسافران و بازدیدکنندگان پدید می‌آید.

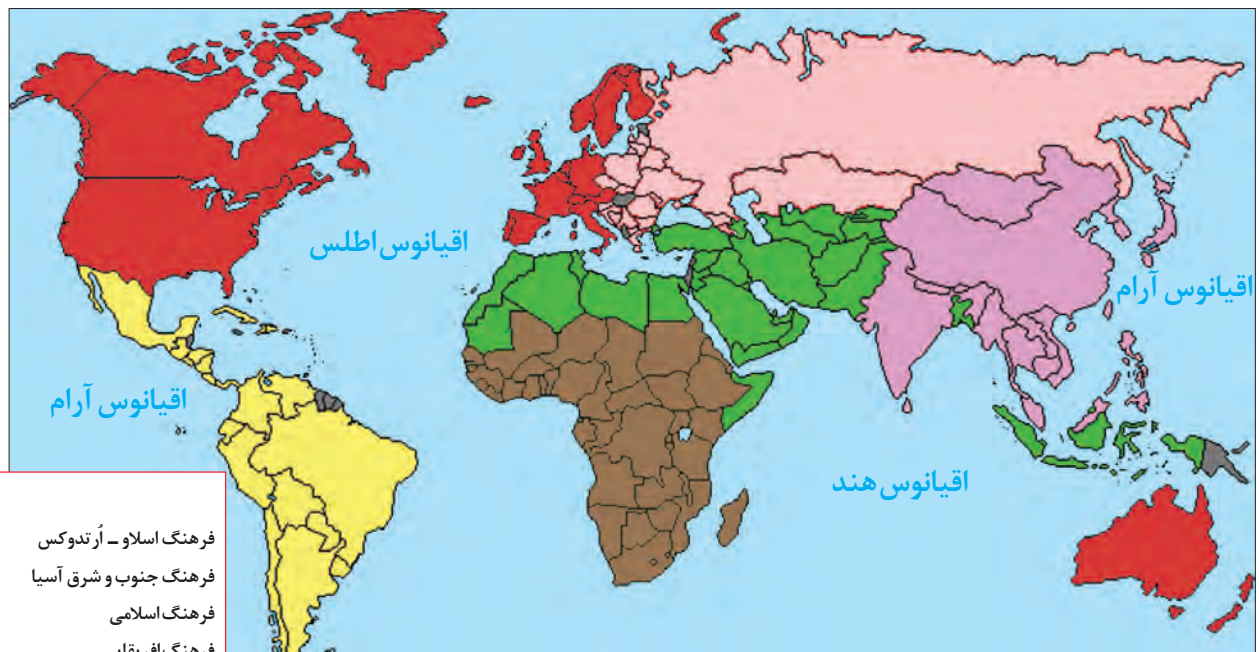
فعالیت

نمایشگاه عکس برپا کنید. با راهنمایی معلم یک مسابقه عکاسی اجرا کنید. افراد داوطلب از یک چشم انداز فرهنگی عکس بگیرند و در زیر هر تصویر درباره عناصری که در چشم انداز مشاهده می‌شود، توضیح مختصری بنویسند. تصاویر را به دیوار کلاس یا راهروی مدرسه نصب کنید. برای دو مورد از بهترین تصاویر، جایزه در نظر بگیرید.

نواحی فرهنگی عمده جهان

ای مردم، ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را به قبایل و فرقه‌های مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست.
سوره مبارکه حجرات، آیه ۱۳، قرآن کریم

جغرافی‌دان‌ها برای مطالعه و شناخت تنوع‌های فرهنگی، سطح زمین را به نواحی فرهنگی تقسیم کرده‌اند. این نواحی فرهنگی، در یک یا چند شاخص فرهنگی، مانند دین، زبان، آداب و رسوم، هنر و معماری و نوع فعالیت اقتصادی شباهت‌هایی دارند. شباهت در یک یا چند عامل، هر ناحیه را از نواحی دیگر متمایز می‌کند. تاکنون تقسیم‌بندی‌های مختلفی از نواحی فرهنگی جهان ارائه شده است. این نقشه، یکی از انواع تقسیم‌بندی‌ها را نشان می‌دهد که در آن جهان به شش ناحیه وسیع فرهنگی (قلمرو فرهنگی) تقسیم شده است. این شش ناحیه را نام ببرید.

این نقشه، قلمروهای فرهنگی در مقیاس کلی را نشان می‌دهد. در نقشه‌های کلی و عمومی، اطلاعات تعمیم یافته‌اند و جزئیات به نمایش گذاشته نمی‌شوند و مرز نواحی دقیق نیست. در واقع، هر ناحیه فرهنگی خود از تعداد زیادی ناحیه کوچک، تشکیل شده است.

فعالیت

- ۱- با مطالعه نقشه نواحی فرهنگی جهان در صفحه قبل و پیش دانسته‌های خود، جاهای خالی را پر کنید.
- ۲- با همفکری یکدیگر، یکی از نواحی فرهنگی جهان را روی نقشه انتخاب کنید و براساس معیارهایی، آن را به دو یا چند ناحیه فرهنگی خردتر تقسیم نمایید.

مطالعه برای
انجام دادن
فعالیت

ناحیه	قلمرو	ویژگی‌ها
ناحیه فرهنگی اروپایی - غربی	این ناحیه شامل ، اروپای شمالی و غربی، استرالیا و اقیانوسیه است.	از ویژگی‌های این ناحیه، غلبه زبان و لاتین*، سطوح بالای صنعتی شدن، شهرنشینی و تجارت است. دین مردم این ناحیه مسیحیت است (پروتستان و کاتولیک). دنیاگرایی و کاهش اعتقاد به دین (سکولاریزم) در این ناحیه رواج دارد.
 <p>رژه اسکاتلندی‌ها در جشن ملی</p>	 <p>کلیسای تاریخی نوتردام - پاریس، فرانسه</p>	 <p>معماری مدرن - کانادا</p>
ناحیه فرهنگی اسلاو-ارتدوکس	این ناحیه، روسیه و اروپای و مرکزی را دربرمی‌گیرد.	اسلاوها به زیرشاخه‌های متعدد زبان اسلاویک و بالتواسلاویک*، صحبت می‌کنند. در این ناحیه، دین مسیحیت شاخه غالب است. گروه‌های اقلیت مسلمان نیز در این ناحیه زندگی می‌کنند. البته ماده‌گرایی* و کاهش اعتقاد به دین به دلیل غلبه طولانی کمونیسیم* در این ناحیه رواج دارد. معماری سبک اسلاو در این ناحیه مشاهده می‌شود.
 <p>عروسک‌های چوبی (ماتروشکا) - صنایع دستی روسیه</p>	 <p>مراسم جشن - اسلاوها</p>	 <p>کلیسای جامع سنت باسیل - مسکو، روسیه</p>

ویژگی‌ها	قلمرو	ناحیه
<p>در این ناحیه، زبان‌ها، قومیت‌ها و فرهنگ‌های متعدد وجود دارد، اما غلبهٔ دین در زندگی اجتماعی، قوانین و باورها، موجب شکل‌گیری اشتراکات فرهنگی بسیاری شده است. مساجد از مهم‌ترین جلوه‌های معماری این ناحیهٔ وسیع‌اند. (مطالعه موردی جهان اسلام را بخوانید.)</p>	<p>قلمرو وسیعی از قارهٔ آسیا و شمال قارهٔ را دربرمی‌گیرد. به‌علاوه، دین اسلام در جنوب‌شرق آسیا در کشورهایی مانند و مالزی گسترش یافته است.</p>	<p>ناحیهٔ فرهنگی اسلام</p>

مسجد محمد علی پاشا - قاهره

برگزاری نماز عید فطر - اندونزی

بازار کرمان - ایران

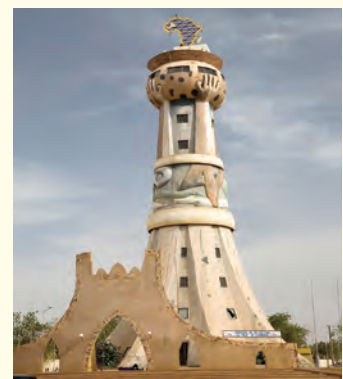
<p>قلمرو نژاد پوست است و فرهنگ آن ترکیبی از فرهنگ قبایل مختلف است و ادیان قبیله‌ای در این ناحیه وجود دارد؛ هرچند در دوران استعمارگری اروپا و آمریکا از دین تأثیر پذیرفته است. خانواده‌های زبانی متعددی در این ناحیه وجود دارد. معماری بومی این ناحیه برگرفته از شرایط طبیعی و آب و هوا، و متناسب با مصالح موجود در طبیعت است.</p>	<p>این ناحیه، شامل افریقای مرکزی و است.</p>	<p>ناحیهٔ فرهنگی افریقای</p>
---	---	-------------------------------------

ماسک‌های افریقای

اجرای سرود - دانش‌آموزان افریقای

معماری مدرن افریقا

ویژگی‌ها	قلمرو	ناحیه
در هند، مذهب هندوئیسم غلبه دارد. هر چند مبدأ دین بودایی نیز کشور هند است اما این دین در شرق آسیا در ژاپن و کره جنوبی گسترش یافته است. تأثیرپذیری از این دو دین و زندگی روستایی متأثر از کشت و آب‌وهوای موسمی از دیگر اشتراکات این ناحیه است. غلبه جلوه‌های طبیعت و استفاده از چوب و سقف‌های چند طبقه در معماری این نواحی مشاهده می‌شود.	این ناحیه مشرق و جنوب و جنوب شرقی آسیا را در برمی‌گیرد. خاستگاه دو تمدن بزرگ چین و بوده است.	ناحیه فرهنگی جنوب و شرق آسیا

جشن سال نو - چین

معماری سنتی - ژاپن

جشن شتر - ایالت راجستان هند

مذهب کاتولیک، که با مذاهب بومی و قبیله‌ای آمیخته شده، و همچنین زبان‌های دو کشور استعمارگر و در این ناحیه رواج دارد. به‌طور کلی، اقتصاد و فرهنگ این ناحیه، مشابه اروپای مدیترانه‌ای است.	این ناحیه شامل امریکای و است.	ناحیه فرهنگی امریکای لاتین
---	---	----------------------------

فروشگاه صنایع دستی - پرو

استادیوم ماراکانا و مجسمه حضرت عیسی (ع)
ریودوژانیرو - برزیل

فروش میوه در خیابان - مکزیک

پخش فرهنگی

به تصاویر توجه کنید؛ در هر تصویر چه پدیده‌ای را مشاهده می‌کنید؟ به نظر شما خاستگاه این پدیده‌ها کجاست و چگونه به این ناحیه‌ها منتقل شده‌اند؟

پیتزا فروشی - زاین

ورزش کاراته - ایران

شعبه یک فست فود امریکایی - عربستان

جشن نوروز - روستایی در قزاقستان

پدیده پخش یا انتشار فرایندی است که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب، افکار و ایده‌ها، نوآوری، وسایل و ابزار، لباس، شیوه زندگی و حتی بیماری از یک مکان به سایر مکان‌ها گسترش می‌یابد.

● پخش فرهنگی از زمان‌های بسیار کهن وجود داشته است. بسیاری از ابداعات بشر که در تمدن‌های اولیه شکل گرفته‌اند، مانند شیوه کشاورزی، خط، ذوب فلزات و تولید سلاح‌های جنگی، کم‌کم از ناحیه مبدأ خود به نواحی اطراف گسترش یافته‌اند. در گذشته، جنگ‌ها و دادوستد میان نواحی نقش مهمی در پدیده پخش فرهنگی داشته است. برای مثال، آموشد کاروان‌ها در مسیر جاده ابریشم موجب گسترش ابداعات، افکار، کالاها و... در سرزمین‌های مختلف می‌شد.

بسیاری از ادیان و زبان‌های دوره‌های تاریخی در جهان گسترش یافته‌اند. دین اسلام فقط در محل ظهور یا کانون خود باقی نماند بلکه در بخش‌های وسیعی از جهان، انتشار یافت.

نقشه گسترش اسلام در دوره‌های مختلف

قصر الحمرا - گسترش معماری اسلامی در اسپانیا - این بنا که از شاهکارهای معماری اسلامی به شمار می‌رود، در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده است.

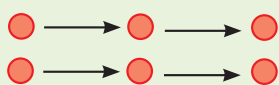

- در دنیای امروز علاوه بر مهاجرت و دادوستد، گردشگری و جهان‌گردی، استفاده از انواع رسانه‌ها (کتاب و مجلات، تلویزیون و اینترنت و ...) و انقلاب در فناوری اطلاعات و ارتباطات، نقش مهمی در پخش فرهنگی دارند.
- گاهی دو ناحیه فرهنگی به هم خیلی نزدیک‌اند و پدیده فرهنگی در اثر تماس مستقیم مردم، از ناحیه‌ای به ناحیه دیگر منتقل می‌شود؛ مانند ورزش «هاکی» که مبدأ آن کشور کانادا است اما در بین مردم ایالات متحده آمریکا و نواحی مرزی آن کشور با کانادا رواج بسیار یافته است.
- گاهی پخش و انتشار از یک فرهنگ به فرهنگ‌های دیگر بدون آنکه فرهنگ‌ها در تماس مستقیم با یکدیگر باشند، اتفاق می‌افتد. امروزه برخلاف گذشته، با توجه به گسترش رسانه‌ها، نوع دوم پخش فرهنگی غالب است و رسانه‌ها نقش عمده‌ای در تغییر علائق، رفتارها، سبک زندگی روزانه (شیوه لباس پوشیدن، نوع غذا، تفریحات و ...) حتی در نواحی دورافتاده دارند.
- امروزه فرایند یکسان‌سازی فرهنگ‌ها و توسعه فرهنگ کشورهای سلطه‌گر خطری بزرگ برای فرهنگ و هویت ملی و بومی نواحی جهان می‌باشد.

بیشتر بدانیم

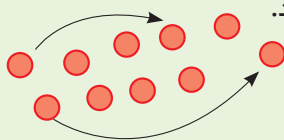
• **کارل ساوئر (۱۹۷۵-۱۸۸۹ م.)**، جغرافی‌دان بزرگ آلمانی، در زمینه جغرافیای فرهنگی و مفهوم چشم انداز فرهنگی مطالعات زیادی انجام داد.

• **تورستن هاگر اشتراوند (۲۰۰۴-۱۹۱۶ م.)**، جغرافی‌دان سوئدی، در زمینه پخش فرهنگی و نوآوری فرهنگی پژوهش‌های زیادی انجام داد. او در مطالعات خود به سه نوع پخش از نظر فضایی اشاره کرده است:

پخش مجاورتی: در این نوع پخش، پدیده مستقیماً از یک مکان

به مکان مجاور می‌رود؛ مانند بیماری وبا.

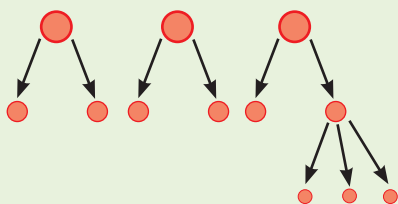
پخش مجدد (مکان یابی دوباره): پدیده مکان اولیه را کاملاً ترک می‌کند و به مکان جدید می‌رود.

این نوع پخش، بیشتر در مورد مهاجران مطرح می‌شود؛ مانند انتقال آفریقایی‌ها به عنوان برده به قاره آمریکا و استقرار آنها در سرزمین‌های جدید.

پخش سلسله مراتبی: در این نوع پخش، پدیده یا نوآوری به طور منظم از مکان‌های بزرگ‌تر

یا مراکز به مکان‌های کوچک‌تر منتقل می‌شود؛ مانند تلویزیون که ابتدا در شهرهای بزرگ

و سپس در شهرهای کوچک و روستاها گسترش یافت.

برای مشاهده تصاویر بیشتر درباره نواحی فرهنگی و پخش فرهنگی، به لوح فشرده پیوست کتاب یا پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.rosd.ir مراجعه کنید.

۱- تصویر زیر، روستایی را در ایران نشان می‌دهد. این تصویر به کدام یک از موضوعات این درس مربوط است؟ برداشت خود را توضیح دهید.

- ۲- با کاوش و بررسی در محل زندگی خود، چند پدیده، مانند نوع پوشاک، غذا، ورزش و رسوم، را که از نواحی دیگر ایران یا جهان به ناحیه زندگی شما منتقل شده است، شناسایی و در کلاس معرفی کنید.
- ۳- چه عواملی موجب پخش فرهنگی می‌شود؟ نام ببرید.
- ۴- به نظر شما، پخش فرهنگی در چه زمینه‌هایی مثبت و قابل قبول، و در چه زمینه‌هایی نامناسب و منفی است؟ نظر خود را با استدلال توضیح دهید.

ارائه در کلاس

یکی از موضوعات زیر را انتخاب کنید.

- ۱- فرض کنید قرار است یک همایش (سمینار) علمی با موضوع «اهمیت و حفظ تنوع فرهنگی» برگزار شود و از شما خواسته‌اند پوستر این همایش را تهیه و طراحی کنید و روی آن پیام مناسبی نیز بنویسید. به‌طور گرو‌هی و داو طلبانه، یک پوستر مناسب طراحی و تولید کنید و آن را در کلاس به نمایش بگذارید. درباره طرح پوستر، معنا و مفهوم رنگ‌ها و نمادها و اجزا و مراحل تهیه آن توضیح دهید.
- ۲- با جست‌وجو در منابع، درباره مبدأ و چگونگی پخش یک پدیده مانند تقویم، بازی چوگان، قنات، قایق‌های بادبانی، چاپ و کاغذ، نقاشی مینیاتور یا برخی محصولات کشاورزی مانند چای و... مطالبی تهیه کنید و نتایج تحقیق خود را با استفاده از نقشه و تصویر در کلاس ارائه دهید.

مهارت‌های جغرافیایی

نقشه‌خوانی

- ۱- با استفاده از نقشه پراکندگی خانواده‌های زبانی بگویید زبان‌های هندواروپایی در کدام قاره‌ها و کدام نواحی گسترده شده است.
- ۲- با توجه به نقشه قلمرو کشورهای عربی‌زبان در صفحه ۷۱ و با مراجعه به یک اطلس، نام کشورها را روی نقشه کتاب بنویسید.
- (تهیه نقشه موضوعی)**
- طرح نقشه (نقشه گنگ) جهان را از پیوست آخر کتاب کپی کنید. سپس با توجه به متن مطالعه‌موردی (۱)، با استفاده از یک اطلس، روی آن کشورهای جهان اسلام را رنگ کنید. نام کشورها را روی نقشه بنویسید. راهنمای مناسبی برای نقشه طراحی کنید و کشورهای مسلمان را در سه بخش آفریقا، آسیای جنوب شرقی و آسیای جنوب غربی با سه رنگ مختلف نشان دهید.

نواحی اقتصادی (کشاورزی و صنعت)

همان طور که در فصل اول گفته شد، یکی از معیارهایی که براساس آن می توان نواحی را از یکدیگر متمایز نمود و مطالعه کرد، معیار اقتصادی است. اقتصاد، نظامی از تولید، توزیع، مبادله و مصرف کالاها و خدمات توسط گروه های مختلف اجتماعی در یک ناحیه است.

گفت و گو کنید

تصاویر زیر فعالیت های اقتصادی را در نواحی مختلف جهان نشان می دهد.

- ۱- هر تصویر کدام عنصر تعریف اقتصاد را که در متن بالا گفته شده است، نشان می دهد؟
- ۲- با توجه به پیش دانسته هایتان، فعالیت های اقتصادی را که در تصاویر زیر می بینید، به چند گروه یا بخش طبقه بندی کنید.
- ۳- الف) آیا همواره هر جامعه دارای یک نظام اقتصادی است؟ چرا؟ ب) چرا شکل گیری نظام اقتصادی در جوامع، همواره به رابطه انسان و محیط طبیعی وابسته است؟ پ) آیا ممکن است در آینده، انسان از وابستگی به محیط طبیعی بی نیاز شود؟

طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی

در گذشته، فعالیت‌های اقتصادی به سه گروه یا سه بخش عمده تقسیم می‌شدند. از دهه ۱۹۸۰ میلادی، یک بخش دیگر به بخش‌های قبلی افزوده شد و فعالیت‌های نوع چهارم، نام گرفت. به عبارت دیگر، امروزه فعالیت‌ها را به چهار گروه یا بخش تقسیم می‌کنند:

- ۱- فعالیت‌های نوع اول:** به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که با استخراج و به‌دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سروکار دارند؛ مانند کشاورزی، زراعت، دام‌پروری، صید ماهی، جنگل‌داری و استخراج معدن.
- ۲- فعالیت‌های نوع دوم:** شامل فعالیت‌هایی است که طی آنها منابع و مواد اولیه در کارخانه‌ها تغییر شکل می‌یابند و به کالا تبدیل می‌شوند؛ مانند تولید انواع کالاهایی که در زندگی روزانه از آنها استفاده می‌کنیم. (صنعت)
- ۳- فعالیت‌های نوع سوم:** به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که در فرایند آنها خدماتی به دیگران ارائه می‌شود؛ مانند حمل و نقل، بانکداری، امور پزشکی و درمانی، امور آموزشی، قضایی، خرید و فروش، تجارت و مانند آن. (خدمات)
- ۴- فعالیت‌های نوع چهارم:** بخشی از فعالیت‌های اقتصادی که فراهم‌کننده خدمات مربوط به جمع‌آوری و پردازش اطلاعات و فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) و پژوهش و تحقیق و توسعه است.

نسبت اشتغال در فعالیت‌های چهارگانه در کشورها و نواحی مختلف جهان، متفاوت است. در برخی نواحی جهان، نسبت اشتغال در فعالیت‌های نوع اول و دوم، و در برخی دیگر فعالیت‌های نوع سوم و چهارم غلبه دارد.

کشاورزی

یکی از نیازها و نگرانی‌های مهم بشر امروز، تأمین غذاست و امنیت غذایی* جزء اهداف و برنامه‌های مهم همه کشورهای محسوب می‌شود. به همین سبب، کشاورزی یک فعالیت بسیار مهم اقتصادی است. کشاورزی از گذشته‌های بسیار دور و شکل‌گیری اولین سکونتگاه‌ها در کنار رودها تا امروز، که تقریباً در همه کشورهای انجام می‌شود، اهمیت خود را در زندگی بشر حفظ کرده است.

نواحی عمده کشاورزی در جهان

برای طبقه‌بندی نواحی کشاورزی در جهان از معیارهای گوناگونی استفاده می‌شود؛ برای مثال، معیشتی یا تجاری بودن، اندازه و وسعت زمین، مالکیت زمین (شخصی، دولتی، اجاره‌ای و ...) میزان سرمایه، نیروی انسانی و کاربرد ماشین‌آلات و فناوری و ...

- به طور کلی، نواحی کشاورزی در جهان دو نوع‌اند: نواحی کشت معیشتی (غیر تجاری) و نواحی کشت تجاری.
- در کشاورزی معیشتی تولید محصول یا پرورش دام بیشتر در حد مصرف خانوار کشاورز یا فروش محلی صورت می‌گیرد و میزان تولید و سود اقتصادی، کم است.
- در کشاورزی تجاری تولید محصول کشاورزی یا پرورش دام به منظور فروش در بازارهای داخلی یا صادرات به کشورهای دیگر و با هدف کسب سود انجام می‌شود. در این نوع کشاورزی، معمولاً از فناوری‌های پیشرفته و ابزارآلاتی مانند تراکتور، کمباین، بذر اصلاح شده و کود شیمیایی استفاده می‌شود. این نوع کشت به سرمایه بسیار نیاز دارد و میزان تولید محصول نیز در آن زیاد است.

کشاورزی تجاری به دنبال رشد جمعیت در جهان گسترش یافته است و هم در کشورهای پیشرفته و هم در کشورهای کمتر توسعه‌یافته جهان رواج دارد.

در این جدول، طبقه‌بندی نواحی کشاورزی بر اساس کشت‌های معیشتی و تجاری را مشاهده می‌کنید.

ویژگی‌ها - نواحی	نوع کشاورزی	
چرای شبانی و کوچ‌افراد و دام‌ها به منظور یافتن آب و علوفه در استپ‌ها؛ مانند بخش‌هایی از عربستان، ایران، آسیای مرکزی و جنوب غربی آسیا، ساوانا و ...	گله‌داری شبانی	کشاورزی معیشتی (غیر تجاری)
قطع درختان و سوزاندن پوشش گیاهی در نواحی استوایی توسط ساکنان بومی و کشت محصولاتی چون ذرت و رها کردن زمین پس از ضعیف شدن آن و به جست‌وجوی زمین دیگر رفتن (بسوزان و برو)	کشت نوبتی (کوچنده)	
تراس‌بندی مزارع برنج در آسیای موسمی روی دامنه‌های ملایم، و مزارع کم‌وسعت اما پرمحصول، مانند مزارع برنج فیلیپین، تایلند و ...	کشت برنج آبی (عراقی)	
در نواحی سرد و خشک آسیا، دره‌های رودها در جنوب غربی آسیا و قسمتی از اروپا، کشت غلات، ارزن، لوبیا، سیب زمینی و ... توسط خانوار روستایی و پرورش گاو و گوسفند	کشت غله روستایی و دامداری	
در ارتفاعات یا دره‌ها یا جلگه‌های رودخانه‌ای مناطق استوایی مانند ارتفاعات مکزیک و آند، استفاده از وسایل ابتدایی، کشت ذرت و سیب زمینی و گندم و پرورش لاما* و گوسفند	زراعت بدوی ساکن	
کشت غلاتی مانند گندم، جو، ذرت و برنج در مقیاس وسیع با استفاده از وسایل پیشرفته برای عرضه به بازارهای جهانی؛ مانند ناحیه میدوست در امریکا، کانادا، روسیه و ...	کشت غله تجاری	کشاورزی تجاری
پروراندن دام برای استفاده از گوشت همراه با دامداری مجهز در کنار کشت غله تجاری مانند هلند، فرانسه، استرالیا، امریکا	دامداری تجاری	
تولید تخصصی یک محصول گرمسیری مانند موز، قهوه و نیشکر در نواحی استوایی برای فروش گسترده در بازارهای جهانی	کشت تخصصی تک‌محصولی (پلانتیشن)	
کشت متمرکز میوه و سبزی با تمرکز روی یک محصول؛ مانند باغ‌های زیتون در یونان	باغداری تجاری	
پرورش درختان انگور، زیتون، انجیر و مرکبات همراه با دامداری نسبتاً کوچک (بز و خوک)	کشاورزی مدیترانه‌ای	
گله‌داری‌های بزرگ توسط خانوارهای کشاورز مانند گله‌داران استرالیا، زلاندنو و آرژانتین	گله‌داری مزرعه‌ای	

انواع کشاورزی معیشتی (غیر تجاری)

گفت و گو کنید

- ۱- در هر یک از تصاویر بالا کدام نوع کشاورزی معیشتی نشان داده شده است؟ با استفاده از اطلاعات جدول صفحه قبل پاسخ دهید.
- ۲- به نظر شما، آیا امروزه فراهم کردن مواد غذایی مانند میوه و سبزیجات، گوشت قرمز، مرغ، تخم مرغ و لبنیات برای ساکنان شهرها از طریق کشاورزی معیشتی (غیر تجاری) در روستاها امکان پذیر است؟ درباره چند نمونه از محصولات کشاورزی و دامی که روزانه مصرف می کنید، پرس و جو کنید. این محصولات در کدام نوع کشاورزی تولید شده و به دست شما رسیده اند؟
- ۳- یک مورد از محاسن و معایب هر یک از انواع کشاورزی معیشتی و تجاری را بیان کنید.
- ۴- فعالیت های بخش کشاورزی علاوه بر تأمین مواد غذایی، نیازهای بخش صنعت را نیز برطرف می کند. دست کم سه محصول کشاورزی مرتبط با بخش صنعت را نام ببرید؛ مثال: ابریشم.

برای مشاهده تصاویر بیشتر انواع نواحی کشت، به لوح فشرده پیوست کتاب یا پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.roshd.ir مراجعه کنید.

اکنون سه مورد از انواع کشاورزی تجاری جدول صفحه ۸۵ را بررسی می‌کنیم :

الف) کشت غله تجاری

● غلات مانند گندم، برنج، ذرت، جو، چاودار و ارزن نقش مهمی در تأمین غذای مردم جهان دارند. در کشورهای آسیایی و افریقایی بخش عمده غذای مردم را غلات تشکیل می‌دهد.

میانگین تولید سالانه غلات در جهان ۱/۵ میلیارد تن است که البته در سال‌های مختلف، کاهش یا افزایش می‌یابد.

از مهم‌ترین نواحی کشت غله تجاری در دنیا مزارع وسیع گندم در چین، هند، ایالات متحده آمریکا، روسیه، کانادا، فرانسه و استرالیا است. این کشورها بخش عمده گندم جهان را تولید می‌کنند.

● ذرت به‌طور وسیعی در اغلب نواحی دنیا کشت می‌شود. ایالات متحده آمریکا حدود ۴۰ درصد ذرت جهان را تولید می‌کند.

● برنج از غلات مهم است و نقش مهمی در تأمین غذای جهان دارد اما به دلیل اینکه به شرایط خاص آب و هوایی گرمسیری و نیمه گرمسیری و رطوبت هوا و آب زیاد وابسته است، در نواحی خاصی کشت می‌شود. بیشتر برنج دنیا در قاره آسیا، به‌ویژه آسیای

شرقی و جنوب شرقی، کشت می‌شود. به جدول تولیدکنندگان عمده برنج در صفحه بعد توجه کنید و تعدادی از آنها را نام ببرید.

● مزارع غله تجاری معمولاً بسیار بزرگ‌اند و کاشت و برداشت محصول در آنها به صورت ماشینی انجام می‌شود. گاه این مزارع به صورت یک شرکت یا اتحادیه بزرگ اداره می‌شوند. در این نوع کشاورزی، معمولاً در کنار مزارع، کارخانه‌هایی برای تبدیل، بسته‌بندی و توزیع محصولات در بازارهای مصرف پدید می‌آید که در اصطلاح به آنها «کشت و صنعت» می‌گویند. معمولاً از بقایای برداشت غلات برای خوراک دام استفاده می‌شود.

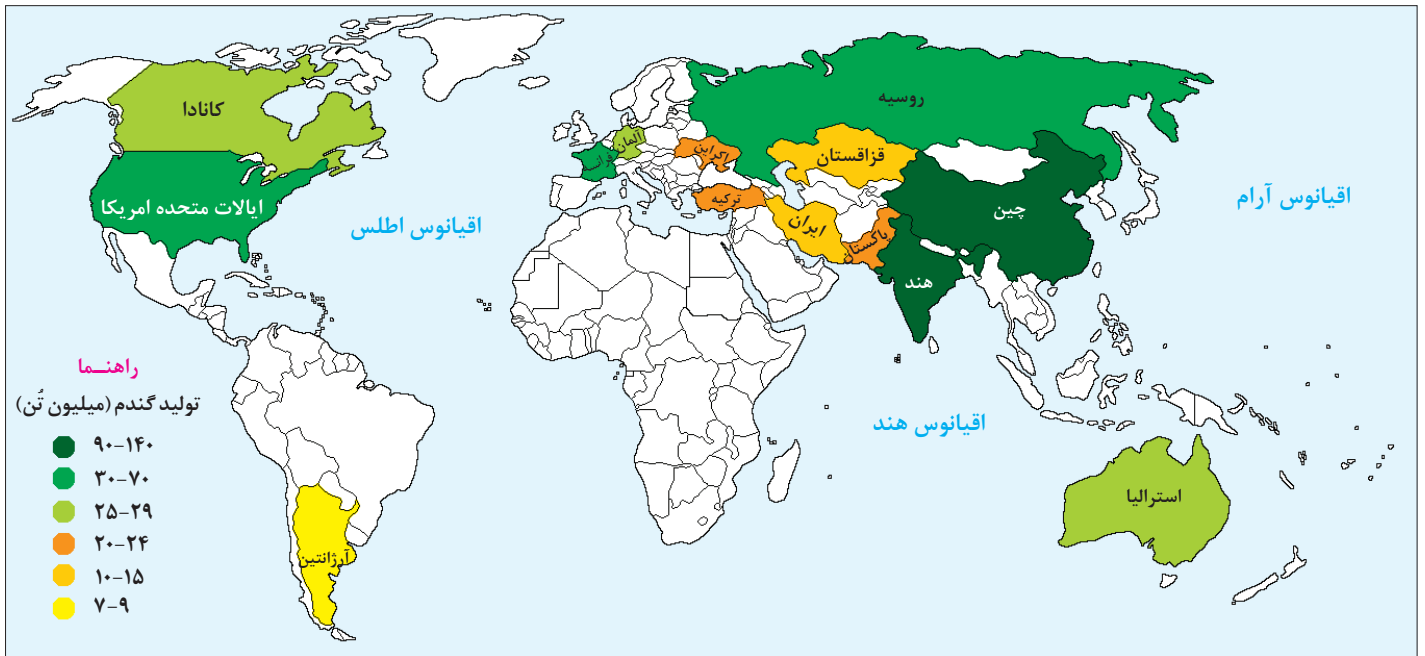

مزرعه گندم - فرانسه

کشت برنج - فیلیپین

نقشه نواحی مهم کشت گندم در جهان (بیش از ۷ میلیون تن در سال) (۲۰۱۳ میلادی)

● از دهه ۱۹۷۰ میلادی با انقلاب سبز* و به کار بردن روش‌های علمی، بذره‌های اصلاح شده، کود و آفت‌کش‌های شیمیایی و ماشین‌آلات، برخی کشورها موفق شدند تولید کشاورزی خود را به چند برابر افزایش دهند که از جمله این کشورها می‌توان به فیلیپین و پاکستان اشاره کرد که در زمینه تولید برنج به خود کفایی رسیدند.

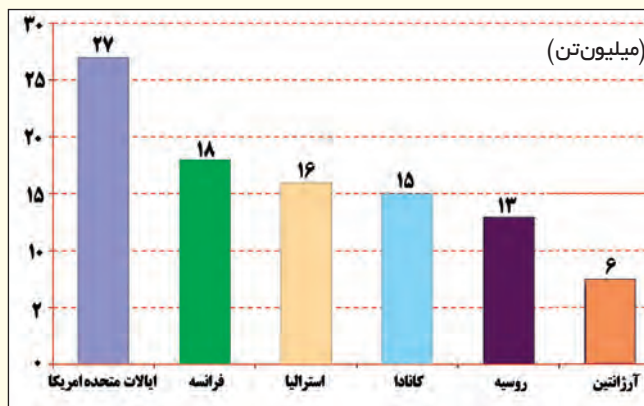
تولید کنندگان و مصرف کنندگان مهم گندم جهان (۲۰۱۴-۲۰۱۳ میلادی، گزارش فائو)

ردیف	کشور	تولید گندم (میلیون تن)	مصرف گندم (میلیون تن)
۱	چین	۱۲۲	۱۲۳
۲	هند	۹۴	۹۳
۳	امریکا	۵۸	۲۴
۴	روسیه	۵۲	۳۵
۵	فرانسه	۳۹	۱۸
۶	کانادا	۳۸	۱۸
۷	آلمان	۲۵	۱۵
۸	پاکستان	۲۴	۲۳
۹	استرالیا	۲۳	۶
۱۰	اکراین	۲۳	۱۱

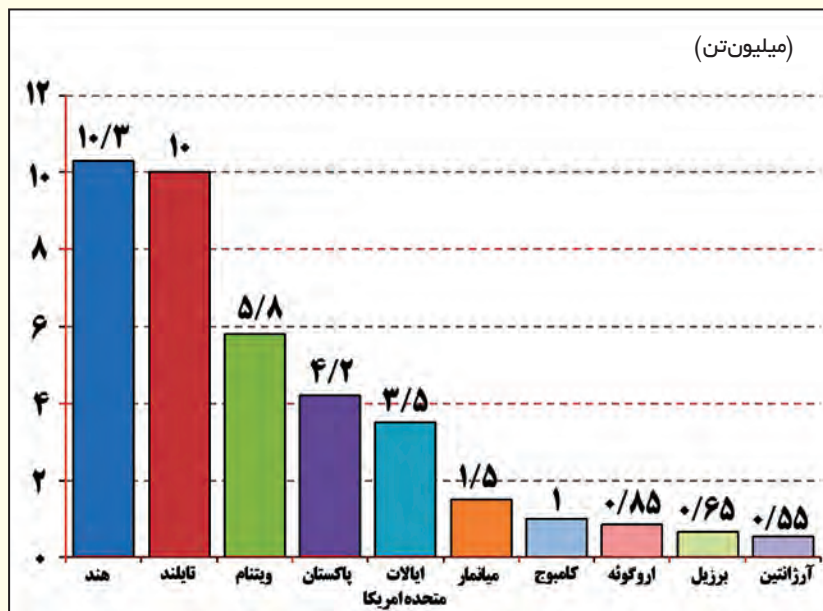
تولید کنندگان عمده برنج جهان (۲۰۱۳-۲۰۱۲ میلادی)

ردیف	کشور	میزان تولید (میلیون تن)
۱	چین	۲۰۲
۲	هند	۱۵۵
۳	اندونزی	۶۵
۴	بنگلادش	۵۰
۵	ویتنام	۴۲
۶	تایلند	۳۴
۷	میانمار (برمه)	۳۲
۸	فیلیپین	۱۶
۹	برزیل	۱۳/۵
۱۰	پاکستان	۹/۲
۱۱	کامبوج	۸/۸
۱۲	ژاپن	۸/۴

مهم ترین صادر کنندگان گندم (۲۰۱۳ میلادی) گزارش شورای جهانی غلات

مهم ترین صادر کنندگان برنج (۲۰۱۳ میلادی)

توجه: آمار تولید و صدور غله کشورهای در سال های مختلف، متفاوت است. برای مثال، در سال ۲۰۱۶ میلادی روسیه با صدور ۲۵ میلیون تن گندم رتبه نخست جهان را به خود اختصاص داد و از سایر کشورها پیشی گرفت.

بیشتر بدانیم

فائو اعلام کرد **ایران** در سال ۲۰۱۵ میلادی با تولید ۱۴ میلیون تن گندم، یازدهمین تولیدکننده بزرگ گندم جهان بوده است.

فعالیت

- نمودارها و جدول‌ها را مطالعه کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.
- ۱- با توجه به جداول تولید کنندگان برنج و گندم، بین قاره‌های تولید کننده این دو محصول چه تفاوتی وجود دارد؟ با استفاده از داده‌های جدول‌ها توضیح دهید.
 - ۲- کدام کشورها هم در تولید گندم و هم برنج رتبه اول و دوم جهان را به خود اختصاص داده‌اند؟
 - ۳- با آنکه چین بزرگ‌ترین تولید کننده گندم جهان است، در نمودار صادر کنندگان این غله دیده نمی‌شود؛ چرا؟
 - ۴- با استفاده از داده‌های نمودارها، صادرات کدام غله در جهان بیشتر است؛ چرا؟
 - ۵- میزان تولید و صدور برنج و گندم را در رتبه‌های اول و آخر جداول و نمودارها مقایسه کنید. چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟
 - ۶- وضعیت ایران را از نظر تولید گندم در جهان چگونه ارزیابی می‌کنید؟
 - ۷- الف) به نظر شما، چرا مردم کشور ما مصرف برنج ایرانی را به برنج‌های وارداتی ترجیح می‌دهند؟ ب) چند گونه معروف برنج ایرانی را نام ببرید. پ) ایران از وارد کنندگان عمده برنج است. برای افزایش تولید برنج در کشور و کاهش واردات آن چه می‌توان کرد؟

ب) دامداری تجاری

در دامداری تجاری، دامداران برای تولید گوشت، شیر و سایر لبنیات یا پشم به نگهداری از دام‌ها و پروار بندی آنها با استفاده از تجهیزات مدرن و روش‌های علمی اقدام می‌کنند. این گونه دامداری‌ها ممکن است در کنار مزارع بزرگ غله تجاری ایجاد شوند و از بقایای محصولات کشاورزی برای تغذیه دام استفاده کنند. ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، استرالیا، زلاندنو، آرژانتین و برزیل از مهم‌ترین مراکز دامداری تجاری در جهان هستند.

دو تصویر نقاشی از پلانتیشن پنبه و نیشکر، اربابان سفیدپوست امریکایی و کارگران برده مربوط به قرن هجدهم و نوزدهم

● امروزه صاحبان اغلب مزارع تک محصولی تخصصی (پلانتیشن‌ها) شرکت‌های بزرگ، به ویژه شرکت‌های چندملیتی هستند؛ زیرا این گونه مزارع به سرمایه‌گذاری زیادی نیاز دارند. شرکت‌های چندملیتی شرکت‌هایی هستند که معمولاً بخش مرکزی آنها در کشورهای پیشرفته صنعتی قرار دارد و شعبه‌ها و کارخانه‌های مونتاژ آنها در سایر نواحی ایجاد شده‌اند. این شرکت‌ها در خارج از مرزهای کشور مبدأ فعالیت می‌کنند.

دفتر مرکزی یک شرکت چند ملیتی تولید موز - اوهاو

شرکت‌های چندملیتی، که عمدتاً امریکایی و اروپایی هستند، با احداث این مزارع در کشورهای نواحی استوایی سرمایه‌گذاری می‌کنند و از نیروی کارگر ارزان قیمت آنها در مزارع خود بهره می‌برند. برخی از این شرکت‌ها سالانه میلیاردها دلار از تولید و صدور این محصولات، سود به دست می‌آورند.

● بیشتر مزارع تک محصولی نواحی استوایی در نزدیکی ساحل دریاها واقع شده‌اند تا بتوان از کشتی برای صدور محصولات به نواحی مختلف جهان استفاده کرد.

● از نظر کارشناسان محیط‌زیست، در کشت تک محصولی، به دلیل اینکه مزارع سالیان متمادی به کشت یک محصول اختصاص می‌یابند، خطر فرسایش و ضعیف شدن خاک زیاد است. به علاوه، استفاده مداوم و زیاد از کودها و آفت‌کش‌های شیمیایی در این مزارع نیز به محیط‌زیست این نواحی آسیب می‌رساند.

کارخانه و آزمایشگاه فراوری قهوه

برداشت و جمع‌آوری آناناس در یک مزرعه تک‌محصولی

۱- بخشی از کتاب «صدسال تنهایی» اثر گابریل گارسیمارکز، نویسنده مشهور آمریکای لاتین، به موضوع بهره‌کشی یک شرکت چندملیتی آمریکایی که در کلمبیا و سایر کشورهای آمریکای لاتین فعالیت می‌کرد، پرداخته است. گزیده متن کتاب را بخوانید و برداشت خود را از آن توضیح دهید.

به موضوع رابطه شرکت چندملیتی با مردم و با حکومت کشور میزبان توجه کنید.

۲- برخی معتقدند که بیشتر محصولات که در مزارع تک‌محصولی و خاص تولید و به کشورهای مختلف صادر می‌شوند، عمدتاً غیرضروری و لوکس هستند و می‌توان به جای آنها محصولات غذایی ضروری پرورش داد. نظر شما در این باره چیست؟

۳- تعدادی از محصولات استوایی، مانند موز و آناناس را که در بازار وجود دارد شناسایی کنید. نام کشور تولیدکننده این محصولات را روی برجسب آنها بیابید. درباره شرکت چندملیتی تولیدکننده آنها اطلاعاتی از اینترنت گرد آوری کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

... این مرتبه، اعتراض کارگران نسبت به کمبود وسایل بهداشتی در منازل، فقدان خدمات درمانی و وضع افتضاح کار بود. به علاوه، اظهار می‌داشتند که دستمزد آنها را به جای پول با کوپن می‌دهند که آن هم فقط برای خرید ژامبون ویرجینیا از سوپرمارکت «شرکت موز» اعتبار دارد. دلیل زندانی کردن خوزه آرکادیوی دوم این بود که گفته بود این روش کوپن دادن، حيله‌ای است که شرکت موز به کار بسته تا بتواند در هزینه کشتی‌های حامل میوه خود صرفه‌جویی کند ... خانواده‌های کارگران در زاغه‌های محقری درهم می‌لولیدند ... مدت‌ها طول کشید تا تقاضای کارگران رسماً به شرکت موز ابلاغ گردد ...

آقای براون (مدیر شرکت موز) همین که از ماجرای اعتصابات مطلع شد، با چند نماینده سرشناس دیگر از ماکوندو ناپدید شد ...

... اعلام شد که فرمانده کل قوای نظامی استان روز جمعه آینده برای رسیدگی به موضوع وارد آنجا خواهد شد ... بیش از سه‌هزار نفر کارگر، زن و بچه در محوطه جلوی ایستگاه ازدحام کرده بودند. ستوان بیانیة شماره ۴ فرماندهی کل نظامی استان را قرائت کرد و اعتصاب‌کنندگان را یک مشت خرابکار نامید و به ارتش اختیار داد که به آنها شلیک کند و آنها را بکشند ...

... ردیف مسلسل‌ها شلیک را آغاز کردند ...

«صدسال تنهایی»، گابریل گارسیمارکز

بحران گرسنگی در جهان

گرسنگی* و سوءتغذیه* از مسائل مهم جهان امروز است. براساس گزارش فائو، بیش از ۸۰۰ میلیون نفر از مردم جهان به سوءتغذیه دچارند و میلیون‌ها نفر گرسنه در قاره‌های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین و حوزه کارائیب زندگی می‌کنند. در یکی دو دهه اخیر، مردم کشورهای چون زامبیا، ماداگاسکار، اتیوپی، چاد، سودان، افغانستان و یمن با مشکل گرسنگی، دست به گریبان بوده‌اند. کودکان، قربانیان اصلی سوءتغذیه محسوب می‌شوند و گرسنگی آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیر چون ناتوانی یادگیری و مرگ زودرس به آنها وارد می‌کند.

جهان قابلیت تولید غذای کافی برای همه جمعیت را دارد. پس علت گرسنگی و دسترسی نداشتن گروه‌هایی از مردم جهان به غذا چیست؟ علت اصلی گرسنگی «فقر» است. بی‌عدالتی، یعنی توزیع نابرابر درآمدها، در جهان موجب می‌شود عده‌ای قادر به خرید مواد غذایی نباشند. جنگ‌ها و مهاجرت‌های اجباری عامل دیگر فقر و بی‌پولی و به دنبال آن گرسنگی محسوب می‌شوند. تغییرات آب‌وهوایی و وقوع خشکسالی، سیل، طوفان و نظایر آن نیز موجب کاهش ذخیره جهانی غلات و بالا رفتن قیمت‌های مواد غذایی می‌شوند و در نتیجه، بر ناتوانی مردم در خرید غذا و افزایش گرسنگی تأثیر می‌گذارند.

صنایع شیمیایی - آلمان

ناحیه صنعتی تولید سرامیک - جمهوری چک

ناحیه صنعتی کی هین - ژاپن

امروزه بسیاری از کالاهایی که در زندگی روزانه از آنها استفاده می‌کنیم در کارخانه‌ها تولید می‌شوند. زندگی بشر امروز به انواع صنایع کارخانه‌ای، شامل ماشین‌آلات و ابزار، الکترونیک، پوشاک و نساجی و چرم، محصولات غذایی، چوب و کاغذ، صنایع شیمیایی و دارو و... وابسته است.

آیا می‌توانید از هریک از این صنایع، کالایی مثال بزنید که در زندگی روزانه از آن استفاده می‌کنید؟

صنایع کارخانه‌ای، تقریباً در همه کشورها وجود دارد، اما نواحی جهان از نظر تعداد صنایع، کمیت و کیفیت تولیدات کارخانه‌ای و همچنین سودی که از راه صدور کالاهای صنعتی به دست می‌آورند، یکسان نیستند. مهم‌ترین نواحی صنعتی یا قطب‌های صنعتی جهان عبارت‌اند از:

(الف) آمریکای شمالی: شامل ایالات متحده آمریکا و کانادا است. نواحی صنعتی ایالات متحده آمریکا بیشتر در شمال شرق و از کوه‌های آپالاش تا دریاچه‌های پنج‌گانه گسترده شده‌اند.

(ب) اروپای غربی: مهم‌ترین نواحی صنعتی اروپا در غرب این قاره قرار دارند. ناحیه‌رور در کشور آلمان و نواحی صنعتی انگلستان، فرانسه و شمال ایتالیا از نواحی صنعتی مهم در جهان هستند.

(پ) مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا: ژاپن از مهم‌ترین نواحی صنعتی در این بخش از جهان است. چین در دو دهه اخیر در زمینه صنعت به رشد قابل ملاحظه‌ای دست یافته و به یک قدرت صنعتی جهانی تبدیل شده است. هند نیز، به ویژه در ناحیه کلکته و بمبئی، از نظر توسعه صنعت اهمیت جهانی یافته است. کشورهای کره جنوبی، تایوان، مالزی و سنگاپور در چند دهه اخیر به تولیدکنندگان و صادرکنندگان مهم کالاهای صنعتی در جهان تبدیل شده‌اند.

(ت) روسیه و اروپای شرقی: ناحیه مسکو، قفقاز، ولگا (در کشور شوروی سابق) و جمهوری‌های چک و لهستان از اروپای شرقی، نواحی صنعتی مهم این بخش هستند.

صنایع نو با فناوری پیشرفته

شاید پیش از این اصطلاح صنایع «های‌تک» (High Technology) را شنیده باشید. این صنایع که به طور عمده با میکروالکترونیک‌ها و ریزپردازنده‌ها سروکار دارند، در سی سال اخیر در جهان رشد قابل توجهی یافته‌اند. صنایع الکترونیک شامل رایانه‌ها و تجهیزات آنها، وسایل صوتی و تصویری، تلفن‌های هوشمند همراه، صنایع هوافضا، لیزر، روبات‌ها و زیست‌فناوری، انرژی‌های نو، مهندسی پزشکی و به طور کلی، صنایع دانش‌بنیان از جمله صنایع نوین یا «های‌تک» هستند. این صنایع، با فعالیت‌های اقتصادی نوع چهارم ارتباط نزدیکی دارند.

ویژگی‌های مهم صنایع نو

- این صنایع عمدتاً بر محور فناوری پیشرفته و استفاده از متخصصان و محققان قرار دارند.
- پیشرفت آنها بر مبنای نوآوری و رقابت است (برای مثال، تولیدکنندگان گوشی‌های تلفن همراه هر ساله گزینه‌های جدیدی به مدل‌های قبلی اضافه می‌کنند تا از سازندگان دیگر جلو بیفتند و در رقابت، سود بیشتری نصیب خود کنند).
- این صنایع ناگزیر به برقراری ارتباط با فناوری‌های روز دنیا و صادر کردن کالاهای تولید شده به کشورهای دیگر جهان‌اند.

پارک‌های علم و فناوری

امروزه کشورها سعی می‌کنند با ایجاد پارک‌های علمی و فناوری، صنایع نو را گسترش دهند. این پارک‌ها معمولاً در نزدیکی قطب‌های صنعتی ایجاد می‌شوند و از تحقیقات دانشگاهی استفاده می‌کنند. در این مناطق، آزمایشگاه‌های متعدد تحقیقاتی و پژوهشگرانی که به ابداع و نوآوری مشغول‌اند، تمرکز یافته‌اند.

شهر علمی تسوکوبا در ژاپن از مهم‌ترین مراکز علمی و فناوری جهان است. دانشگاه تسوکوبا و ده‌ها مؤسسه تحقیقاتی خصوصی و دولتی در این ناحیه قرار دارند. همه روزه آخرین دستاوردهای علمی این مراکز در زمینه روبات‌ها، مراکز فضایی و ماهواره‌ها و موشک‌ها در معرض بازدید علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

ژاپن از پیشرفته‌ترین کشورها در تولید انواع روبات است. از این روبات‌ها برای کار در نیروگاه‌های هسته‌ای و اکتشافات فضایی گرفته تا آزمایشگاه و رستوران و ... استفاده می‌شود.

کشور ایران تلاش می‌کند با پیشرفت در صنایع نوین و فناوریانه، هم نیازهای داخلی را برطرف کند و هم با تولید و صدور کالاهای صنعتی پیشرفته، در بازارهای جهانی جایگاهی به‌دست آورد.

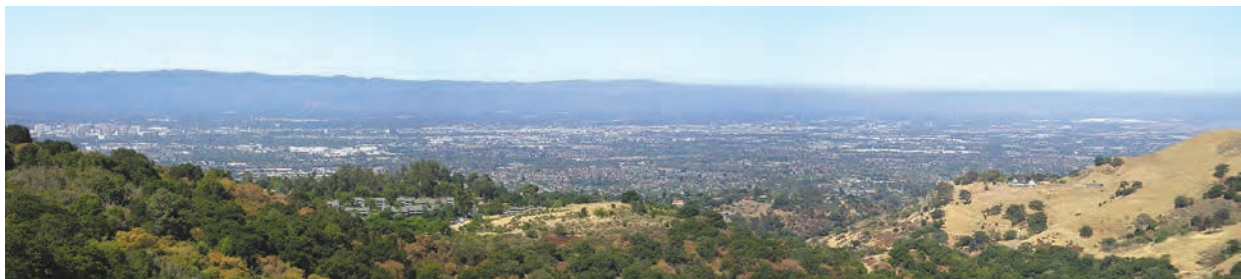

شهرک علمی تحقیقاتی - اصفهان

پارک فناوری پردیس - تهران

دره سیلیکون کجاست؟

شرکت‌های مشهوری چون اپل، گوگل، اینتل، یاهو، سونی، ایچ پی، سامسونگ، ایسوس در این منطقه مستقرند.

دره سیلیکون (سیلیکون‌ولی) از اولین و مهم‌ترین نواحی صنایع نو و دارای فناوری پیشرفته در جهان است و به آن قلب صنایع فضای مجازی جهان نیز می‌گویند.

این دره در جنوب شرقی سانفرانسیسکو در ایالت کالیفرنیا قرار دارد و نام آن از تعداد زیادی شرکت‌های تولیدکننده «تراشه‌های سیلیکونی» که اولین بار در این منطقه مستقر شده‌اند، گرفته شده است.

صدها شرکت بزرگ مرتبط با نرم‌افزار رایانه و اینترنت و پردازش اطلاعات جهان در این ناحیه مستقرند. این منطقه صدها مهندس و مخترع و محقق از سراسر جهان را به خود جذب کرده است که در مراکز پژوهش و دانشگاهی و آزمایشگاهی آن مشغول به کارند.

شرکت‌های مستقر در دره سیلیکون هم با یکدیگر تبادل اطلاعات دارند و هم برای کسب سود بیشتر به رقابت شدید تجاری می‌پردازند.

مردم جهان با خرید محصولات این شرکت‌ها، همه ساله میلیون‌ها دلار پول به «سیلیکون‌ولی» می‌فرستند!

مرکز تجارت ملی - شانگهای - چین

مرکز خرید - دوبی - امارات متحده عربی

بخش خدمات، فعالیت‌های متنوعی را دربر می‌گیرد و گسترش فعالیت‌های خدماتی بر چشم‌انداز و منظره شهرها تأثیرات بسیاری می‌گذارد. مؤسسات و نهادهای مالی، بانک‌ها، مؤسسات گردشگری و مجتمع‌های رفاهی، مؤسسات حمل و نقل، مراکز درمانی-آموزشی و... موجب پیدایش ساختمان‌های بلندمرتبه و برج‌های عظیم در شهرها شده‌اند. مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری چندطبقه که هم بخش خرید و هم بخش‌های تفریحی دارند، در بسیاری از شهرهای بزرگ جهان گسترش یافته‌اند. این مراکز معمولاً طراحی و معماری مشابهی دارند.

یکی از فعالیت‌های مهم بخش خدمات، تجارت است که نقش مهمی در اقتصاد جهان دارد و در درس بعد، آن را بررسی می‌کنیم.

فعالیت

- ۱- الف) در محل زندگی خود، چند نمونه از کالاها یا خدماتی را که محصول صنایع پیشرفته و نو هستند، شناسایی کنید و نام ببرید. (ب) ویژگی‌های صنایع پیشرفته را بیان کنید.
- ۲- پرس و جو کنید: مهم‌ترین فعالیت‌هایی که در پارک‌های علم و فناوری ایران صورت می‌گیرد، کدام‌اند؟ شرایط ورود پژوهشگران جوان به این پارک‌ها چیست و چگونه می‌توانند در آنجا فعالیت کنند؟
- ۳- در صورتی که در شهر یا منطقه محل زندگی‌تان پارک علم و فناوری وجود دارد، به همراه معلم خود از آن بازدید کنید و مشاهدات خود را به صورت گزارشی کوتاه بنویسید.

ارائه در کلاس

به طور گروهی، یکی از دو موضوع زیر را انتخاب کنید.

- ۱- درباره یکی از محصولات استوایی، نحوه تولید، ناحیه کشت و میزان استفاده و فروش آن محصول در جهان، اطلاعاتی گردآوری کنید و آن را در قالب گزارشی در کلاس ارائه دهید.
- ۲- در محل زندگی خود درباره یکی از انواع کشاورزی سنتی یا تجاری مطالعه و جست‌وجو کنید و سپس، درباره آن گزارشی همراه با عکس تهیه کنید و به کلاس ارائه دهید.

مهارت‌های جغرافیایی

تولید نقشه موضوعی

طرح نقشه (نقشه گنگ) کشورهای جهان را از ضمیمه آخر کتاب کپی بگیرید و با راهنمایی معلم و استفاده از اطلاعات جدول صفحه ۸۹ نقشه کشورهای عمده تولیدکننده برنج را تهیه و رنگ آمیزی کنید. میزان تولید و رتبه کشورها را از زیاد به کم، با به کار بردن طیفی از رنگ‌ها و طراحی راهنمای مناسب نمایش دهید.

نواحی اقتصادی (تجارت و اقتصاد جهانی)

گفت و گو کنید

در این نمودار، مهم‌ترین اقلام صادراتی و وارداتی پنج کشور را در چند سال اخیر مشاهده می‌کنید. آن را مطالعه کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

واردات

صادرات

نفت خام، نفت گاز، نفت تصفیه‌شده، قطعات هواپیما، خودرو

فرانسه

هلی‌کوپتر، هواپیما، کشتی، صنایع هوایی و فضایی، تجهیزات نظامی، فرآورده‌های دارویی، خودرو، قطعات و تجهیزات حمل‌ونقل و واگن‌سازی، مواد شیمیایی، توربین‌های گازی، غله و پنیر

خودرو، هواپیما، هلی‌کوپتر، تجهیزات هوانوردی، رادیویی، لوازم منزل، گندم و بنزین

لیبی

نفت خام، نفت تصفیه‌شده، نفت گاز، کودهای نیتروژنه و طلا

اتومبیل و وسایل حمل‌ونقل، کامیون‌های باربری، دارو، قطران زغال‌سنگ، نفت تصفیه‌شده

اکوادور

نفت خام، موز، خرچنگ و ماهی‌های فراوری شده

نفت خام، نفت گاز، دارو

ژاپن

خودرو، کشتی‌های مسافری و باربری، قطعات اپتیک، مدارهای پیچیده الکترونیکی، چاپگرهای صنعتی، تجهیزات حمل و نقل، پوشاک

خودرو، ضایعات آهن، نفت خام و
نفت تصفیه شده، روغن پالم

الیاف نخی، و پنبه‌ای، انواع پوشاک
مردانه و زنانه نخی، برنج، ریسمان و
طناب

- ۱- چرا هریک از این کشورها به وارد کردن این اقلام نیاز دارد؟ صادر کردن این اقلام برای هر کشور چه ضرورتی دارد؟ توضیح دهید.
- ۲- الف) از نظر اقلام صادراتی بین این کشورها چه تفاوت عمده‌ای مشاهده می‌کنید؟ به نظر شما کدام اقلام صادراتی سودآوری بیشتری دارند؟ چرا؟
ب) آیا می‌توانید این پنج کشور را به دو گروه جداگانه تقسیم کنید؟ چگونه؟
- ۳- به کالاهای مصرفی در محیط زندگی خود توجه کنید و تعدادی از کالاهایی را که تمام یا بخشی از آنها در کشورهای دیگر تولید و سپس به کشور ما وارد شده‌اند، نام ببرید.

تجارت (بازرگانی)

تجارت، خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازها یا خواسته‌های ما را برآورده می‌کنند. آیا می‌توان زندگی اجتماعی را بدون مبادله کالاها و خدمات تصور کرد؟ تجارت و دادوستد کالاها و خدمات ممکن است در داخل مرزهای یک کشور و بین بخش‌های مختلف آن جریان داشته باشد و یا بین یک کشور و کشورهای دیگر صورت بگیرد. امروزه هیچ کشوری از نظر منابع و مواد خام و کالاهای صنعتی خودکفا و بی‌نیاز از مبادله با سایر نواحی جهان نیست.

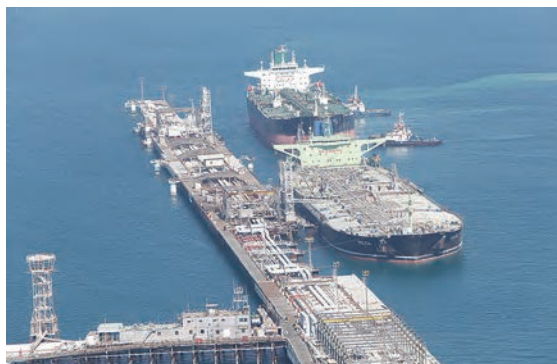

اقتصاد جهانی

منظور از اقتصاد جهانی، تجارت بین‌المللی کالاها و خدمات است که بر مبنای ارزش یک پول معین صورت می‌گیرد. بخش‌های مختلف اقتصاد هر کشور با تجارت بین‌المللی سروکار دارد. شاید کاغذ همین کتابی که در دست شماست، از چوب درختانی در جنگل‌های آسیای جنوب شرقی به دست آمده باشد. اغلب ما در زندگی روزانه با اقتصاد جهانی سروکار داریم ولی ممکن است به آن توجه نکرده باشیم. برای مثال، برخی کالاهایی که ما مصرف می‌کنیم در کارخانه‌هایی در مناطق دوردست خارج از کشور تولید شده و به دست ما رسیده و یا ممکن است مواد خام به کار رفته در آنها یا ابزارآلات و ماشین‌های کارخانه تولیدکننده آن از خارج از کشور تهیه شده باشند. از سوی دیگر، کشور ما محصولاتی مانند نفت، مواد پتروشیمی، قالی و خشکبار به کشورهای دیگر صادر می‌کند. افزایش یا کاهش قیمت این محصولات در بازارهای جهانی بر روی اقتصاد و زندگی ما تأثیر می‌گذارد.

تخلیه و بارگیری کالا - بندر امام خمینی

کشتی نفت‌کش ایرانی در حال بارگیری - بندر خارک

۱- الف) باراهنمایی معلم، پرس و جو کنید: مهم‌ترین اقلام صادراتی و وارداتی کشور ایران در سال گذشته چه بوده است؟
 ب) به نظر شما، آیا باید در اقلام صادراتی و وارداتی کشور ما تغییری ایجاد شود؟ چرا و چگونه؟ نظر خود را با دلیل بیان کنید.

نابرابری در اقتصاد جهانی

همان‌طور که گفته شد، در جهان امروز همه کشورهای ناگزیر به مبادله و تجارت‌اند، اما نکته مهم این است که همه نواحی و کشورها در اقتصاد جهانی موقعیت یکسانی ندارند و جایگاه آنها متفاوت است. این جایگاه متفاوت، تأثیرات زیادی در زندگی مردم کشورهای مختلف می‌گذارد.

برای آنکه به وضعیت نابرابر نواحی در اقتصاد جهانی امروز بهتری ببریم، باید به پیشینه تعامل و روابط اقتصادی در جهان توجه کنیم؛ همان‌طور که در درس تاریخ مطالعه کرده‌اید، در گذشته‌های دور، تجارت بیشتر در سطح محلی صورت می‌گرفت. به تدریج، با ایجاد راه‌ها و کاروان‌سراها و استفاده از چارپایان و کاروان‌ها، مبادله کالاها در نواحی دوردست گسترش یافت. سپس، با پیشرفت‌هایی که در ساخت کشتی‌ها حاصل شد، میزان مبادلات تجاری بین نواحی مختلف افزایش یافت. شبکه راه‌های به هم پیوسته جاده ابریشم که

این تصویر، راهپیمایی نمک یکی از اعتراضات تأثیرگذار گاندی، رهبر جنبش استقلال هند و همراهانش را علیه انحصار طلایی انگلستان در تولید نمک در هند نشان می‌دهد. طی این راهپیمایی، مسیری ۳۹۰ کیلومتری پیموده شد. در خلال این راهپیمایی، ۸۰ هزار نفر بازداشت شدند.

تا قرن پانزدهم میلادی شکل گرفت، بزرگ‌ترین شبکه دادوستد جهانی بود که از طریق مسیری طولانی، شرق و غرب جهان آن روز را، از چین در شرق آسیا تا اروپا در کنار دریای مدیترانه، در بر می‌گرفت.

با ورود به عصر اکتشافات جغرافیایی و پیشرفت در دریانوردی در قرن‌های پانزدهم و شانزدهم میلادی، اروپاییان به سرزمین‌هایی نو در آمریکا و اقیانوسیه دست یافتند و با تصرف بخش‌هایی از آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی و ایجاد مستعمرات، به استخراج و غارت منابع طبیعی آنها پرداختند. از قرن هجدهم، با وقوع انقلاب صنعتی، استعمارگری اروپایی‌ها در جهان گسترش یافت. در این

دوره، کارخانه‌های انگلستان و دیگر کشورهای اروپایی برای تولید کالاهای صنعتی به مواد اولیه و خام نیاز داشتند و استعمارگران اروپایی با تسلط بر نواحی مختلف جهان، منابع و مواد اولیه گران‌بها مانند طلا و الماس، نفت، چوب و دیگر مواد معدنی را به کشورهای خود سرازیر کردند.

در نظر بگیرید که کشور وسیعی مانند هند مدت چند قرن، مستعمره انگلستان بود، کشور کوچکی چون هلند، سال‌ها سرزمین وسیع و زرخیز اندونزی را در سیطره خود گرفته بود، کشور بلژیک سال‌ها کنگو را غارت و چپاول کرد و الجزایر سال‌ها مستعمره فرانسه بود. البته کشورهای استعمارگر در سایر نواحی جهان نیز، که رسماً مستعمره آنها نبودند، از طریق فشار بر حکومت‌ها یا دخالت‌های نظامی، امتیازاتی به نفع خود می‌گرفتند.

این ثروت رایگان و ارزان از عوامل مهم رشد سریع کشورهای اروپایی بود.

پس از جنگ‌های جهانی اول و دوم، نهضت‌های استقلال‌طلبانه در کشورهای مستعمره بیشتر شد و به تدریج، کشورهای مستعمره به استقلال دست یافتند و به عضویت سازمان ملل متحد درآمدند. بدین ترتیب، دوره استعمار کهن که در آن قدرت نظامی و اشغال

سرزمین‌ها اهمیت ویژه‌ای داشت، به پایان رسید اما رابطه نابرابر اقتصادی بین نواحی جهان همچنان ادامه پیدا کرد و شکل‌های جدیدی به خود گرفت.

بیشتر بدانیم

چنان‌که پیش‌تر خوانده‌اید، علل و عواملی را که مانع پیشرفت صنعتی و اقتصادی کشورهای کمتر توسعه‌یافته صنعتی می‌شوند به دو دسته می‌توان تقسیم کرد: **عوامل خارجی** شامل استعمار و تسلط کشورهای قدرتمند و سلطه‌گر، ایجاد جنگ‌ها و دخالت‌های نظامی یا سیاسی در کشورها و نابودی ظرفیت‌های انسانی و اقتصادی آنها و **عوامل داخلی** مانند حکومت‌های مستبد و وابسته در این کشورها که به منافع ملی و پیشرفت کشور خود بی‌توجه بوده‌اند، ناآگاهی و بی‌سوادی مردم، جنگ‌ها و کشمکش‌های داخلی و نداشتن اتحاد، خودباوری و ایمان و اراده و پشتکار برای تغییر وضع موجود.

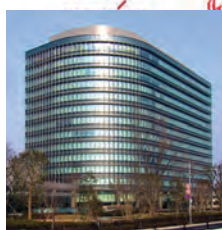
● پس از جنگ جهانی دوم، کشورهای جهان به دو بلوک غرب (کشورهای سرمایه‌داری آمریکا و اروپای غربی) و بلوک شرق (کشورهای کمونیستی شوروی سابق، چین و اروپای شرقی) تقسیم شدند. جنگ‌های جهانی اول و دوم خسارت‌های زیادی به کشورهای سرمایه‌داری صنعتی زد. این کشورها و در رأس آنها آمریکا برای بهره‌برداری از منابع سرزمین‌های دیگر و همچنین جلوگیری از گسترش کمونیسم، وارد مرحله تازه‌ای شدند و آن مرحله صدور سرمایه - علاوه بر صدور کالا - بود؛ به این ترتیب که علاوه بر وارد کردن فشارهای سیاسی به حکومت‌ها، به سرمایه‌گذاری و ایجاد کارخانه‌های مونتاژ در دیگر نقاط جهان و بهره‌کشی از آنها اقدام کردند. البته، در این مرحله کشورهایی که از نظر علم و فناوری صنعتی عقب‌مانده بودند، همچنان به فروش منابع و مواد اولیه و خام و خرید و واردات کالاهای کارخانه‌ای از کشورهای پیشرفته صنعتی ادامه دادند. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این دوره، گسترش شرکت‌های چندملیتی بود.

دفتر مرکزی زیمنس، مونیخ - آلمان

دفتر مرکزی سامسونگ، سئول - کره جنوبی

دفتر مرکزی تویوتا، توکیو - ژاپن

امروزه بیش از ۶۰ هزار شرکت چندملیتی که هزاران شعبه در کشورهای مختلف جهان دارند، مشغول فعالیت‌اند و بعضی از آنها درآمدهای هنگفت و شگفت‌انگیزی دارند. برای مثال، درآمد شرکت‌هایی چون جنرال الکتریک، رویال داچ شل، آگزون موبیل، توتال، فولکس واگن و بی پی (بریتیش پترولیوم) به تنهایی از تولید ناخالص داخلی* چند کشور جهان بیشتر است.

به تصویر صفحه قبل توجه کنید. در این تصویر نام برخی از شرکت‌های چند ملیتی را می‌بینید. تاکنون نام کدام یک را شنیده یا محصولات آن را دیده‌اید؟

به وسایل صوتی و تصویری یا گوشی‌های تلفن همراه که در محیط زندگی‌تان از آنها استفاده می‌شود، دقت کنید و چند شرکت سازنده آنها را نام ببرید. شرکت‌های تولید کننده این کالاها، چند ملیتی هستند.

● شرکت‌های چند ملیتی نقش مهمی در تجارت جهانی دارند. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، شعبه اصلی این شرکت‌ها در کشورهای پیشرفته صنعتی (مادر) است و طراحی و فناوری علمی اصلی تولید در کشور مادر صورت می‌گیرد. شرکت‌های چند ملیتی شعبه‌هایی نظیر کارخانه‌های مونتاژ یا شرکت‌های وابسته در کشورهای دیگر ایجاد می‌کنند تا بتوانند کالاها و خدمات خود را در آن کشورها تولید کنند و به فروش برسانند. به عبارت دیگر، شرکت‌های چند ملیتی از شرکت‌های محلی در کشورهای میزبان برای تولید یا فروش کالاها و خدمات خود استفاده می‌کنند.

در هفتاد سال اخیر، صنایع و بانک‌های ایالات متحده آمریکا، اروپای غربی و ژاپن به شکل قابل توجهی در دیگر مناطق جهان، سرمایه‌گذاری کرده‌اند. ایالات متحده آمریکا برای تشویق شرکت‌های خود به سرمایه‌گذاری در خارج از کشور، به آنها کمک‌های مالی و حمایتی کرده است.

● شرکت‌های چند ملیتی به سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر علاقه‌مندند؛ زیرا از این طریق به امتیازات زیادی دست پیدا می‌کنند. اولاً، با احداث کارخانه یا شرکت در کشورهای دیگر از منابع طبیعی آن نواحی استفاده می‌کنند؛ دوم اینکه از نیروی کار ارزان قیمت این نواحی برخوردار می‌شوند و سوم، چون در کشورهای کمتر توسعه‌یافته صنعتی، نظام مالیاتی و بیمه کارگران و قوانین و مقررات زیست‌محیطی، چندان جدی و سخت نیست، فعالیت شرکت‌های چند ملیتی در این گونه کشورها، آسان‌تر و ارزان‌تر تمام می‌شود. شرکت‌های چند ملیتی به دنبال افزایش فروش و سود خود هستند و به منافع کشورهای میزبان چندان توجهی ندارند. این شرکت‌ها گاه انحصار تولید یک کالا را در دست می‌گیرند و کارخانه‌های داخلی کشورها را از دور رقابت، خارج می‌کنند و موجب ورشکستگی آنها می‌شوند. در این صورت، وابستگی نواحی به کشورهای توسعه‌یافته صنعتی بیشتر می‌شود.

انواع نواحی از نظر مبادلات تجاری جهانی: به طور کلی، در نتیجه فرایندی که تاکنون در اقتصاد جهانی طی شده است،

نواحی از نظر نوع غالب مبادلات اقتصادی به دو گروه اصلی تقسیم می‌شوند:

۱- کشورهایی که اقتصاد آنها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور مواد اولیه و خام و منابع انرژی و معدنی است؛

۲- کشورهایی که اقتصاد و درآمد آنها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور انواع کالاهای کارخانه‌ای و صنعتی همراه با فناوری‌های پیشرفته و نوین است.

اقتصاد کشورهای گروه اول در برابر نوسانات قیمت در بازارهای جهانی آسیب‌پذیری زیادی دارد و کاهش قیمت خرید محصولات آنها می‌تواند شوک‌های عظیمی به اقتصادشان وارد کند. در این نوع اقتصاد، حمایت از بخش‌های تولیدی داخلی ضعیف است و واردات گسترش زیادی دارد.

● در بین کشورهای صادرکننده مواد خام و منابع انرژی، برخی کشورهای صادرکننده نفت و گاز برای دفاع از منافع خود و جلوگیری از آسیب پذیری ناشی از کاهش قیمت نفت در بازار جهانی، با یکدیگر متحد شده و سازمان «اوپک» را به وجود آورده‌اند.

بیشتر بدانیم

اوپک (OPEC)^۱

اوپک یا سازمان کشورهای صادرکننده نفت، یک کارتل* بین‌المللی است و در حال حاضر دوازده کشور ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر، الجزایر، لیبی، نیجریه، اکوادور، آنگولا، ونزوئلا عضو آن هستند. اوپک که هدف آن دفاع از منافع کشورهای صادرکننده نفت است، تلاش می‌کند که کشورهای عضو بتوانند متحد و هماهنگ عمل کنند و نفت را با بهترین قیمت، بفروشند. این سازمان در سال ۱۹۶۰ میلادی برای مقابله با سیاست‌های استثماری شرکت‌های بزرگ نفتی آمریکا و اروپا به وجود آمد. تا آن زمان، این شرکت‌ها فناوری تولید نفت خام و شبکه حمل و نقل آن را در اختیار داشتند و از افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی جلوگیری می‌کردند. مقر سازمان اوپک در وین است و کشورهای عضو برای تبادل نظر در موضوعاتی چون تعیین سهمیه فروش نفت، قیمت گذاری و نظایر آن با یکدیگر جلسات گفت‌وگو برگزار می‌کنند.

ساختمان اوپک - وین

اجلاس اوپک - وین

۱- Organization Of The Petroleum Exporting Countries

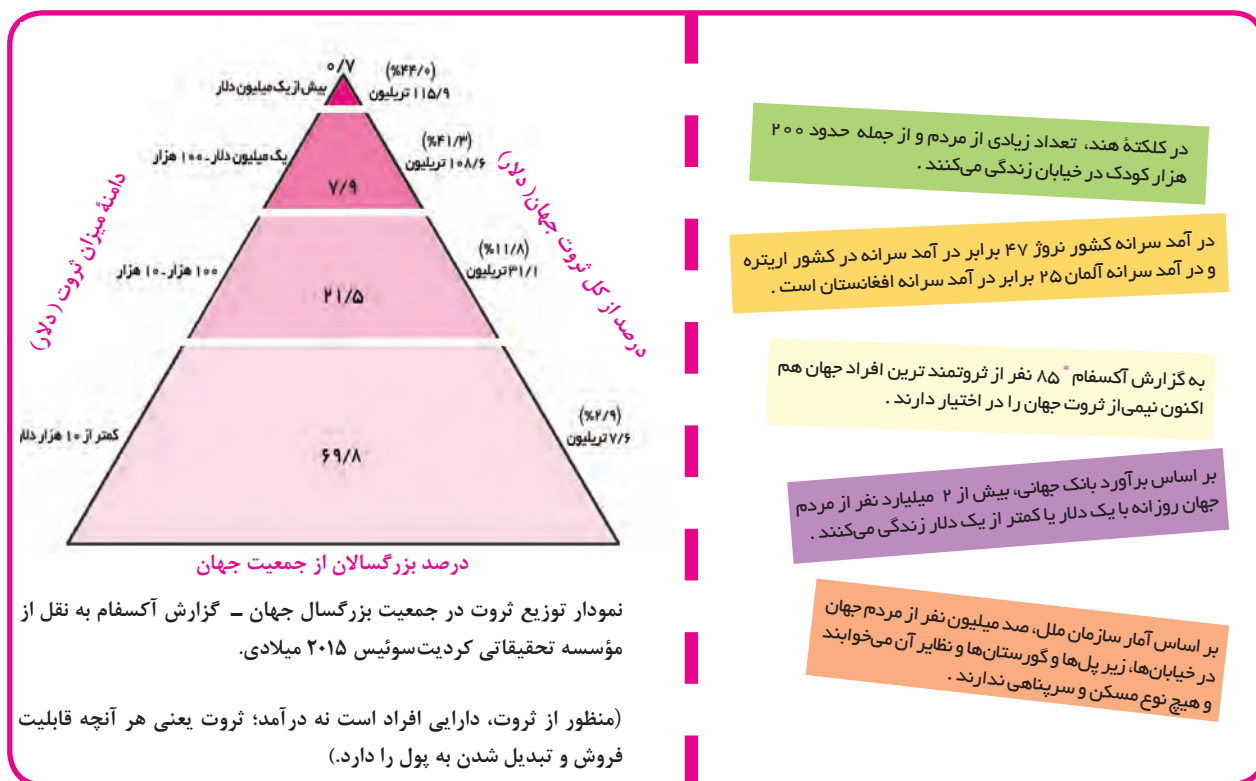
نابرابری اقتصادی، نابرابری فضایی

ما در جهانی آکنده از نابرابری زندگی می‌کنیم؛ جهانی که در آن تعداد زیادی از مردم مجبور به تحمل فقر و رنج‌اند. در جغرافیای پایه نهم با موضوع نابرابری جهانی آشنا شدید و آموختید که یکی از ملاک‌های سنجش و مقایسه کشورهای در این زمینه «شاخص توسعه انسانی» است. همچنین، دریافتید که شاخص توسعه انسانی سه عامل را در بر می‌گیرد:

۱- درآمد و رفاه؛ ۲- امید به زندگی یا متوسط طول عمر؛ ۳- سواد و آموزش.

عامل اول جنبه اقتصادی دارد. امروزه ثروت و درآمد جهان به شدت در دست برخی کشورهای متمرکز شده است؛ به طوری که مردم برخی از کشورهای درآمد و سطح زندگی و رفاه خوبی دارند؛ در حالی که در برخی کشورهای دیگر، بخش بزرگی از مردم با فقر و کمبود امکانات زندگی مواجه‌اند.

گزارش‌های پژوهشگران درباره وضعیت ثروت و فقر در دنیا نشان می‌دهد که این شکاف هر روز بیشتر می‌شود.

فعالیت

همفکری کنید و نمودار را بخوانید. الف) هر ضلع نمودار نشان دهنده چه موضوعی است؟ ب) چهار بخش هرم را با یکدیگر مقایسه و تفسیر کنید. پ) تفاوت قاعده و رأس هرم را بیان کنید.

نابرابری اقتصادی در فضای جغرافیایی جلوه‌گر می‌شود. به عبارت دیگر، چون منابع و امکانات و خدمات به طور عادلانه توزیع نمی‌شوند، نابرابری را می‌توان در سطح زمین و فضایی که انسان‌ها در آن زندگی می‌کنند، مشاهده کرد. در نتیجه نابرابری اقتصادی، ناحیه‌هایی پدید می‌آیند که از نظر امکانات و تسهیلات و چشم‌اندازهای جغرافیایی با یکدیگر تفاوت دارند.

محله فقیرنشین شهری - کلمبیا

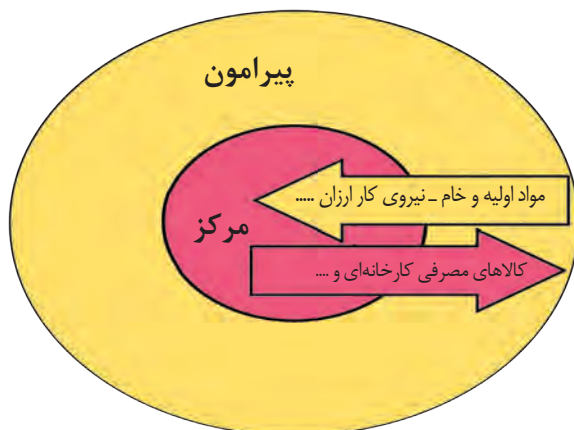
مرکز خرید لی تئاتر - هنگ کنگ

زاغه نشینی - اتیوپی

محله ثروتمند نشین - موناکو

مرکز - پیرامون

در نظام سرمایه داری جهانی، بر اساس روابط و مبادله نابرابری که بین نواحی پدید آمده است، برخی نواحی نقش «مرکز» یافته و بر سایر نواحی غالب و مسلط شده‌اند. برخی نواحی نیز نقش «پیرامون» دارند که به لحاظ اقتصادی به مرکز وابسته‌اند. بر اساس این نظریه، مرکز، پیرامون را استثمار می‌کند و بر آن سیطره اقتصادی دارد. به مدل توجه کنید؛

مرکز: منظور از مرکز، کانون‌های سلطه اقتصادی بر جهان است. کشورهای توسعه یافته صنعتی که از نظر درآمد و ثروت بالاترین موقعیت را دارند، مرکز نامیده می‌شوند. این کشورها مانند یک قطب آهن‌ریا عمل می‌کنند و بخش عمده‌ای از سود و ثروت جهان را دریافت و جذب می‌کنند. آنها حتی به صدور سرمایه، یعنی سرمایه‌گذاری در دیگر نواحی جهان می‌پردازند. از ویژگی‌های کشورهای مرکز، برخورداری از صنایع نو و خدمات پیشرفته، فناوری بالا و نیروی ماهر و متخصص، و زیرساخت‌های مناسب برای توسعه اقتصادی مانند حمل و نقل پیشرفته و سطح بالای زندگی و رفاه اجتماعی است.

کشورهای مرکز، مواد خام را با قیمت ارزان‌تر از کشورهای پیرامون به دست می‌آورند و کالاهای ساخته شده صنعتی را با سود بیشتر به آنها می‌فروشند. کشورهای مرکز همچنین از طریق سرمایه‌گذاری یا شرکت‌های چند ملیتی از نیروی کار ارزان قیمت کشورهای پیرامون استفاده می‌کنند. کشورهای امریکای شمالی، اروپای غربی، ژاپن و استرالیا جزء کشورهای مرکز هستند.

کشورهای مرکز گاهی با روش‌های مختلف افراد با استعداد و متخصص یا به اصطلاح، مغزهای متفکر را نیز از کشورهای پیرامون به خود جذب می‌کنند. در حالی که کشورهای پیرامون هزینه‌های تحصیل و رشد این افراد را پرداخته‌اند.

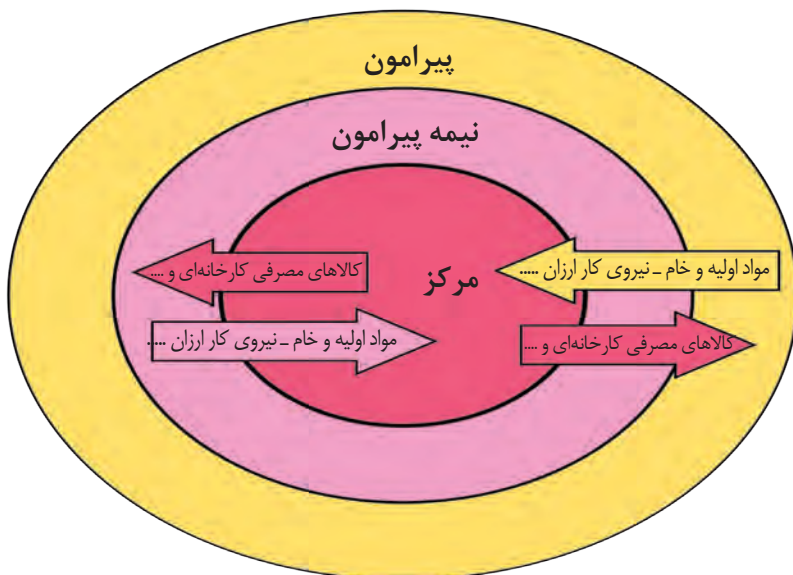
پیرامون: کشورهای پیرامون عمدتاً تولیدکننده و صادرکننده مواد اولیه و خام‌اند. این کشورها از نظر توسعه صنعتی و فناوری‌های نوین در سطح پایین‌تری قرار دارند. این کشورها که به واردات کالاهای صنعتی از مرکز وابسته‌اند، بازار خوبی نیز برای تولیدات آنها هستند و بنابراین، سود هنگفتی نصیب کشورهای مرکز می‌کنند. از دیگر ویژگی‌های کشورهای پیرامون، کمبود نیروی کار ماهر و متخصص و زیرساخت‌ها و تجهیزات لازم برای توسعه صنعتی است.

از جمله کشورهای پیرامون در قاره‌های آسیا، آفریقا و امریکای لاتین می‌توان به کشورهای افغانستان، بنگلادش، مراکش، نامبیا، پرو و نیکاراگوئه اشاره کرد.

جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طول زمان ثابت نیست و ممکن است تغییر کند. نظریه پردازان مرکز – پیرامون معتقدند که در طول زمان گروهی از کشورها جایگاه نیمه پیرامون یافته‌اند.

نیمه پیرامون: منظور از کشورهای نیمه پیرامون کشورهایی هستند که بین مرکز و پیرامون قرار گرفته‌اند. این کشورها از نظر

اقتصادی از کشورهای پیرامون قوی‌ترند اما هنوز از نظر قدرت اقتصادی به کشورهای مرکز نرسیده‌اند. این کشورها بین کشورهای مرکز و پیرامون نقش واسطه بازی می‌کنند و ساختار اقتصادی و اجتماعی آنها دچار تغییرات و تحولات صنعتی و فناورانه شده است. از جمله کشورهای نیمه پیرامون می‌توان به چین، که در دو دهه اخیر خیز اقتصادی فوق العاده‌ای در جهان برداشته است و همچنین کره جنوبی و سنگاپور اشاره کرد.

فعالیت

۱- الف) ویژگی‌های کشورهای مرکز و پیرامون و نیمه پیرامون را در جدولی دسته بندی کنید. ب) به نظر شما، یک کشور چگونه می‌تواند جایگاه خود را در مدل مرکز- پیرامون ارتقا دهد و از وابستگی به مرکزرها شود؟

تجارت بین‌المللی و حفاظت از اقتصاد کشورها

اگر ارزش صادرات یک کشور بیشتر از واردات آن باشد، موازنه تجاری* مثبت است و آن کشور می‌تواند از راه سودی که به دست می‌آورد، استانداردهای زندگی و رفاه را در کشور خود بهبود بخشد. اگر ارزش واردات بیشتر از صادرات باشد، موازنه، منفی است که به آن کسری تجاری می‌گویند و برای اقتصاد کشور نامطلوب است.

معمولاً، کشورها برای اینکه تأثیرات منفی تجارت خارجی (صادرات و واردات) را بر صنایع و اقتصاد خود کاهش دهند و به رونق و توسعه اقتصادی دست یابند، کارهایی انجام می‌دهند. برخی از این کارها عبارت‌اند از: وضع تعرفه‌های گمرکی و مالیات بر کالاهای وارداتی، محدود یا ممنوع کردن واردات برخی کالاها در دوره‌های زمانی خاص، تشکیل اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری منطقه‌ای و ایجاد مناطق آزاد تجاری.

۱- تشکیل اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری منطقه‌ای (ناحیه‌ای)

اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری منطقه‌ای، میان کشورهای همسایه شکل می‌گیرد. کشورهای عضو این اتحادیه‌ها بر اساس موافقت‌نامه‌هایی که امضا می‌کنند، سعی می‌کنند مالیات‌ها و تعرفه‌های گمرکی را بین خودشان کاهش دهند یا بردارند تا تجارت بین کشورهای منطقه، افزایش یابد و به رونق و توسعه اقتصادی کشورها کمک شود. از جمله اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای می‌توان به اِکو، آسه‌آن و نفتا اشاره کرد.

فعالیت

۱- با توجه به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، به نظر شما واردات کدام کالاها به کشور باید محدود یا ممنوع شود؟ دلیل بیاورید.
۲- متن صفحه بعد را مطالعه کنید و فعالیت زیر را انجام دهید.
الف) عبارت‌ها را به طور مناسب، به هم مربوط کنید:

موقعیت جغرافیایی

- (امریکای جنوبی)
- (آسیای جنوب شرقی)
- (آسیای غربی)
- (امریکای شمالی و مرکزی)

اتحادیه منطقه‌ای

- (نفتا)
- (اِکو)
- (آسه‌آن)

ب) ایران عضو کدام یک از این اتحادیه‌هاست؟ چند عضو این اتحادیه را نام ببرید. دو هدف این اتحادیه را بنویسید.

پ) کدام هدف در همه اتحادیه‌های اقتصادی - تجاری، مشترک است؟

ت) چه عواملی موجب می‌شود که این کشورها با یکدیگر اتحادیه‌ای تشکیل بدهند؟

ث) آیا این اتحادیه‌های منطقه‌ای فقط اهداف اقتصادی دارند؟

اهداف عمده	کشورهای عضو	سال تأسیس و مقر اصلی	نام اتحادیه منطقه‌ای	نقشه قلمرو کشورهای عضو
<ul style="list-style-type: none"> - حذف تدریجی موانع تجاری در منطقه - برنامه توسعه حمل و نقل و ارتباطات - بهبود شرایط توسعه اقتصادی و افزایش سطح زندگی و رفاه مردم منطقه - تدوین برنامه‌های مشترک فرهنگی و مبادلات فرهنگی 	<p>ایران، پاکستان، ترکیه، افغانستان، جمهوری آذربایجان، قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، تاجیکستان، قرقیزستان</p>	<p>۱۹۶۴ میلادی تهران (ایران)</p>	<p>اِکو (ECO) / سازمان همکاری‌های اقتصادی Economic Cooperation Organization</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - پایین آوردن تعرفه‌های تجاری بین کشورهای عضو - تشویق اعضا به همکاری و مبادله اطلاعات علمی، اقتصادی، فنی و فرهنگی - امنیت و ثبات سیاسی در منطقه جنوب شرقی آسیا - توسعه فرهنگی و گردشگری 	<p>تایلند، اندونزی، مالزی، سنگاپور، فیلیپین، برونئی، ویتنام، لائوس، میانمار، کامبوج</p>	<p>۱۹۶۷ میلادی جاکارتا (اندونزی)</p>	<p>آسه‌آن (ASEAN) / اتحادیه کشورهای جنوب شرقی آسیا Association of Southeast Asian Nations</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - برداشته شدن محدودیت‌های تجارت و سرمایه‌گذاری بین سه کشور در یک دوره زمانی - برداشته شدن تعرفه‌های کشاورزی و خواربار - امکان سرمایه‌گذاری امریکا و کانادا در مکزیک 	<p>کانادا، ایالات متحده امریکا، مکزیک</p>	<p>۱۹۹۴ میلادی اتاوا (کانادا)</p>	<p>نفتا (NAFTA) / سازمان تجارت آزاد امریکای شمالی North American Free Trade Agreement</p>	

۲- ایجاد مناطق آزاد تجاری

مناطق آزاد تجاری مناطقی هستند که در اصل برای توسعه صادرات یک کشور و رونق اقتصادی آن ایجاد می‌شوند. در این مناطق، تولیدکنندگان و بازرگانان می‌توانند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی یا معافیت‌های مالیاتی، به صادرات و واردات و انبارداری کالاها بپردازند. به‌طور کلی در این مناطق، مقررات و قوانین اقتصادی ویژه و متفاوت با دیگر نواحی سرزمین وجود دارد.

برخی صاحب نظران معتقدند که همه مناطق آزاد در رسیدن به اهداف خود موفق نبوده‌اند؛ زیرا در برخی کشورها به پایگاه واردات تبدیل شده‌اند و نتوانسته‌اند به توسعه اقتصادی کمک کنند. مناطق آزاد تجاری اغلب در مجاورت بنادر مهم ایجاد می‌شوند. از مناطق آزاد تجاری ایران می‌توان منطقه قشم، منطقه کیش و منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی را نام برد.

بیشتر بدانیم

تفاوت منطقه آزاد تجاری - صنعتی و منطقه ویژه اقتصادی

مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی هر دو به منظور ایجاد تحرک اقتصادی، صادرات غیر نفتی، انتقال کالا و فناوری به کشور ایجاد می‌شوند. در این مناطق، فعالیت‌های اقتصادی مشمول معافیت مالیاتی است و امکان استفاده از ماشین‌آلات و تجهیزات و مواد اولیه و مصرفی بدون پرداخت حقوق گمرکی وجود دارد. به عبارت دیگر، همه شرایط برای مناطق آزاد تجاری - صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی یکسان است اما در مناطق آزاد تجاری امکان تأسیس بانک و بیمه و گشایش اعتبارات اسنادی و معافیت مالیات بر درآمد کل فعالیت خدماتی نیز وجود دارد که این در مورد مناطق ویژه صدق نمی‌کند.

تجارت بین‌المللی و حمل و نقل دریایی

در بین روش‌های مختلف حمل و نقل (زمینی، هوایی و دریایی)، حمل و نقل دریایی جایگاه ویژه و متمیزی دارد؛ به طوری که حدود ۹۰ درصد تجارت جهانی از نظر وزن کالاهایی که جابه‌جا می‌شوند، از طریق حمل و نقل دریایی و توسط کشتی‌ها صورت می‌گیرد. حمل و نقل دریایی به دلیل پایین‌تر بودن هزینه‌ها با وجود وزن زیاد کالاهای جابه‌جا شده و نیز قابلیت جابه‌جایی کالا تا مسافت‌های دوردست، بر دیگر شیوه‌های حمل و نقل برتری دارد.

بنادر آزاد تجاری شانگهای - چین
رتبه نخست بنادر جهان از نظر تعداد جابه‌جایی کانتینر

امروزه بیشتر مبادلات اقتصادی کشورها از طریق انواع کشتی‌های فله‌بر* (که غلات، زغال، سنگ آهن، سیمان و ... حمل می‌کنند)، کشتی‌های کانتینری*، کشتی‌های نفت کش و شناورهای تانکر حمل‌کننده گاز انجام می‌گیرد. کشتی‌های بزرگ، کالاها را در بندرهای اصلی و بزرگ تخلیه می‌کنند. این کالاها توسط کشتی‌ها و شناورهای کوچک‌تر در بنادر فرعی کشورها توزیع می‌شوند.

کشتی فله بر متعلق به کشور پرتغال (ساخت ژاپن)

یک کشتی بزرگ کانتینری - آلمان

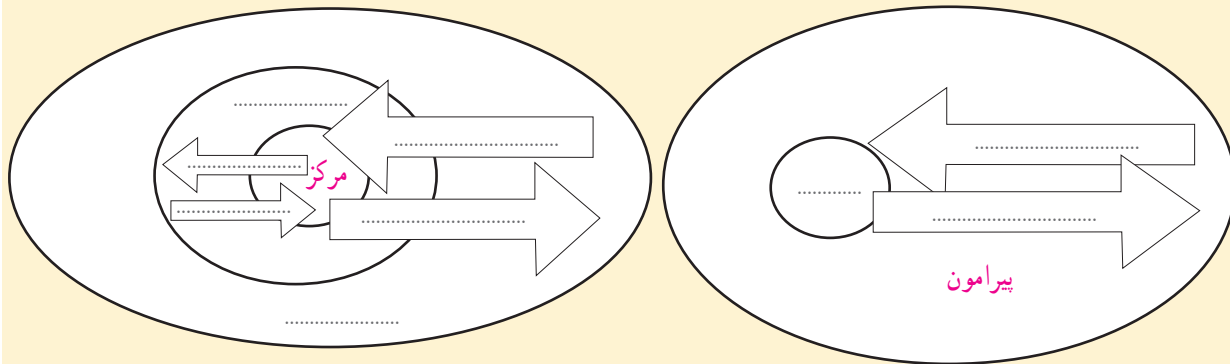
برخی از مهم‌ترین بنادر جهان

- برای مشاهده تصاویر بیشتر و فیلم‌های کوتاه بنادر ایران به لوح فشرده پیوست کتاب یا پایگاه اینترنتی ما به نشانی www.roshd.ir مراجعه کنید.

- به پایگاه اینترنتی بانک اطلاعات دریایی ایران به نشانی www.imrh.ir (بخش دانش آموزی) مراجعه کنید و باراهنمایی معلم، اطلاعاتی را استخراج و در کلاس گزارش دهید.

- ۱- چه موقع می توان گفت که یک منطقه آزاد تجاری در دستیابی به اهداف خود موفق بوده است؟
- ۲- آیا کشورهای محصور در خشکی نیز از تجارت و حمل و نقل دریایی بهره مند می شوند و به آن نیاز دارند؟ چگونه؟
- ۳- روی مدل مرکز-پیرامون، جای های خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

ارائه در کلاس

به طور گروهی درباره یکی از پیمان های اقتصادی یا اتحادیه های تجاری منطقه ای مانند اوپک، اِکو، آسه آن یا نفتا تحقیق کنید و نتایج را به صورت گزارشی کوتاه در کلاس ارائه دهید.

در گزارش خود به آخرین اخبار یا تصمیم گیری های این اتحادیه اشاره کنید.

هنگام ارائه گزارش از نقشه، تصاویر و رسانه های متنوع استفاده کنید.

مهارت های جغرافیایی

ترسیم نقشه موضوعی

از طرح نقشه (نقشه گنگ) کشورهای جهان در ضمیمه آخر کتاب کپی بگیرید. سپس، با استفاده از اطلاعات صفحه ۱۰۴ کتاب، کشورهای عضو اوپک را روی نقشه معین و رنگ آمیزی کنید. عنوان نقشه را بنویسید و راهنمای مناسب برای آن طراحی کنید.

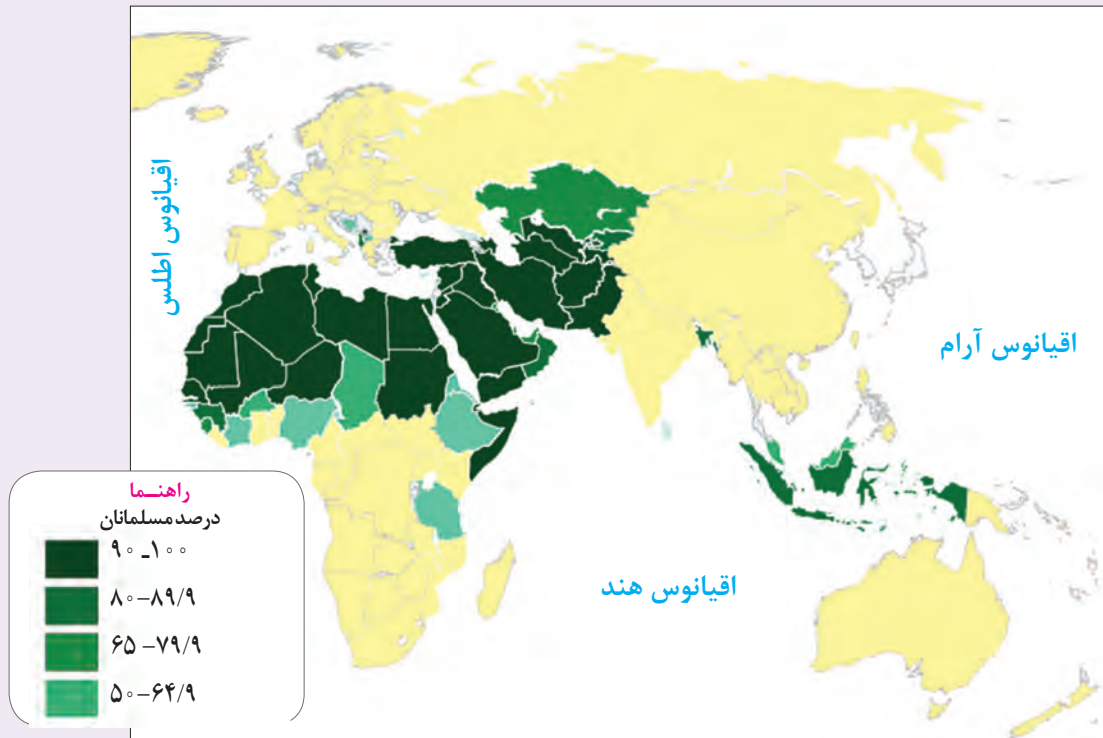
راهی به سوی آینده

اکنون که فصل «نواحی انسانی» را به پایان رسانده اید، چه پرسش هایی درباره موضوعات مربوط به این فصل (فرهنگی و اقتصادی) برای شما به وجود آمده است که مایلید در آینده از طریق کاوشگری پاسخ آنها را پیدا کنید.

پرسش های خود را روی یک برگه، بنویسید و به معلم بدهید.

ناحیه فرهنگی جهان اسلام

در جهان امروز، مسلمانان در بخش‌های گسترده‌ای از کره زمین پراکنده شده‌اند. جمعیت آنها بیش از ۱/۵ میلیارد نفر است و حدود ۲۳ درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند. بخش عمده‌ای (حدود ۶۰ درصد) از مسلمانان جهان در قاره آسیا زندگی می‌کنند. جنوب غربی آسیا، کانون اولیه پخش و گسترش اسلام و مکان بیشترین تمرکز مسلمانان جهان است. پس از جنوب غربی آسیا و آسیای میانه، آفریقا دومین مرکز مهم سرزمین‌های اسلامی محسوب می‌شود. مسلمانان، بیشتر در شمال این قاره گسترده شده‌اند. دین اسلام از سمت شرق نیز تا جنوب شرقی آسیا و کشورهای مالزی و اندونزی گسترش یافته است. به علاوه، در کشورهای هند، میانمار، سیلان و مالدیو نیز شمار مسلمانان در خور توجه است. تعداد قابل توجهی از مسلمانان نیز در قاره‌های اروپا و آمریکا زندگی می‌کنند.

همان‌طور که می‌بینید در این پهنه وسیع، مسلمانان در کشورهای مختلف زندگی می‌کنند. کشورهایی که از نظر زبان، آداب و رسوم و عناصر فرهنگی با یکدیگر متفاوت‌اند. در این گستره، اقوام مختلف عرب، ایرانی، ترک، بنگالی، مغولی، مالایایی، هندی، مصری، مراکشی و بربر زندگی می‌کنند اما دین اسلام و عناصر فرهنگ اسلامی، عامل وحدت بخش در این ناحیه (منطقه) وسیع‌اند و همین عامل، به آن هویت ویژه و متمایزی می‌بخشد. ● اعتقاد به دین اسلام موجب شده است که اشتراکات فراوانی در مراسم و آیین‌ها (از جمله عید فطر، عید قربان و مبعث) هنر و معماری اسلامی، قوانین و اخلاق و ارزش‌ها در این منطقه وسیع پدید آید.

- مراسم عبادی و عظیم «حج» یک گردهمایی بزرگ فرهنگی است که در آن، مسلمانان سراسر جهان دور هم جمع می‌شوند و اتحاد و برادری و یکپارچگی خود را نشان می‌دهند. این مراسم، علاوه بر تقویت حس دوستی و همدلی، موجب آشنایی بیشتر ملت‌های مسلمان با یکدیگر می‌شود.
- مسلمانان جهان قابلیت‌های زیادی برای پیشرفت در عرصه‌های مختلف، فرهنگی و اقتصادی دارند اما متأسفانه ناحیه فرهنگی جهان اسلام با

مراسم افطاری - ایران

مسجد زاهر - مالزی

جشن عید فطر - مصر

چالش‌ها و مشکلاتی نیز روبه‌روست. یکی از مشکلات عمده در این ناحیه، توطئه دشمنان امت اسلامی است که سعی می‌کنند بین مسلمانان اختلاف ایجاد کرده از این تفرقه برای تأمین منافع خود بهره‌جویی کنند. قدرت‌های سلطه‌گر، چون امریکا، انگلیس و رژیم اشغالگر صهیونیستی، از دیرباز، ایجاد اختلاف بین فرقه‌های اسلامی به‌خصوص سنی و شیعه را در دستور کار خود قرار داده‌اند تا مسلمانان را نسبت به هم دچار سوءظن و کینه کنند. چالش دیگر، ایجاد «گروه‌های تکفیری» مانند القاعده و داعش است که به دست همین قدرت‌های سلطه‌گر ایجاد شده است. این گروه‌ها، ظاهر اسلامی دارند اما عملاً در خدمت استعمارگران هستند و تلاش می‌کنند چهره نادرست و وحشت‌آوری از دین اسلام به جهانیان نشان دهند. از سوی دیگر، راه را برای عملیات نظامی و جنگ افروزی قدرت‌های سلطه‌گر در سرزمین‌های اسلامی باز می‌کنند. رویکرد و آرمان والای انقلاب اسلامی ایران، وحدت مسلمانان جهان، شناخت دشمن و دفاع از مسلمانان مظلوم فلسطین، یمن، سوریه و ... است که می‌تواند الهام بخش همه مسلمانان و موجب همبستگی آنها شود.

● افزایش همبستگی مسلمانان جهان و همکاری در زمینه‌های علمی و فرهنگی، نقش مهمی در پیشرفت همه‌جانبه مسلمانان دارد.

یکی از اتحادیه‌های بین‌المللی و فرهنگی مسلمانان، آی‌سی‌سی‌کو است که وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی بوده و مقر آن در رباط در کشور مراکش می‌باشد. آی‌سی‌سی‌کو (ISESCO) سازمان اسلامی آموزشی، علمی و فرهنگی است که ۵۷ کشور اسلامی، از جمله ایران، عضو این سازمان‌اند. وظیفه آی‌سی‌سی‌کو گسترش علم و فناوری، ایجاد تعامل فرهنگی میان ملل مسلمان و ارتباط و همکاری دانشمندان و اندیشمندان این کشورها با یکدیگر، تحکیم فرهنگ اسلامی و شناساندن آن به جهانیان است.

گفت و گو کنید

- ۱- فعالیت مهارت‌های جغرافیایی صفحه ۸۲، تهیه نقشه موضوعی کشورهای مسلمان را در کلاس به نمایش بگذارید.
- ۲- عوامل وحدت‌بخش و اشتراکات ناحیه فرهنگی جهان اسلام را که باعث تمایز آن از سایر نواحی می‌شوند، فهرست کنید.
- ۳- با توجه به پیش‌دانسته‌های خود بگوئید کدام منابع ثروت و موقعیت‌های جغرافیایی ممتاز موجب می‌شود دشمنان، جهان اسلام را هدف توطئه‌های خود قرار دهند.
- ۴- به نظر شما، برای مبارزه با چالش‌هایی چون تفرقه‌افکنی میان مسلمانان یا گروه‌های تکفیری چه راه‌حلهایی وجود دارد؟ چند راه‌حل پیشنهاد کنید.
- ۵- تصاویر تعدادی از مساجد در نواحی مختلف جهان را در لوح فشرده پیوست کتاب مشاهده کنید. طراحی و معماری کدام یک بیشتر نظر شما را جلب می‌کند؟ چرا؟